

ГорА

3⁰⁰ лв.

8/2010

STIHL®

www.stihl.bg

9 770861 757009

www.gorabg-magazine.info

Доверете се на висококачествените моторни триони STIHL

Моторните триони на STIHL съчетават иновационна техника с висока мощност, оптимална ергономичност и ниско тегло. Благодарение на тези свои качества те значително улесняват хората

при работа и допринасят за опазване на околната среда. Като водещ в света производител на моторни триони STIHL убеждава с уреди, които са идеално приспособени за работа на открито.

Всеки модел съчетава оптимално управление с убедителен комфорт, независимо от това дали се използва за подготвяне на дърва за огрев или за отглеждане на млади насаждения и горски култури.

Засега ги има

Реформите в горския сектор са в ход. До 1 октомври 6 държавни горски стопанства - Мугла, Копревщица, Рилски манастир, Харманли, Чупрене и Нови пазар, ще се слоят съответно със Смолян, Пирдоп, Дупница, Хасково, ДЛС „Миджур“ и ДЛС „Паламара“.

Промени текат и в ръководния състав на сектора, а новият Закон за горите навлиза в последните фази на съгласуване.

Целта е да се създаде по-самостоятелен и открит към пазара и обществото отрасъл, като се утвърдят и държавни механизми за контрол на стопанската дейност, над която от години тегнат обвинения за монополизъм и корупция.

Българската гора е национално богатство, независимо от собствеността, и нейното значение за въздуха и водата на България е огромно. Приоритет трябва да бъдат както икономическите ползи (все още се сече далеч под годишния прираст), така и рекреационните и особено - противоерозионните. Защото срещу промените в климата, едно от проявленията на които са обилните валежи, може да се противодейства най-ефективно с прегради от растителност и техникo-укрепителни съоръжения. Горещините и пожарите (които това лято ни поотминаха) също са предизвикателство за професионализма на лесовъдите при противопожарната поддредба на насажденията. Резките климатични промени са изпитание и за здравословното състояние на горите. На тазгодишната среща на Съюза на европейските лесовъди полските колеги отчетоха близо 70 на сто увреждания на горите, което може да се превърне в трагедия за цяла държава. Без здрави и професионално стопанисвани гори България няма да е същата. Засега ги има, но предизвикателствата предстоят.

2Гори и управление: В държавните гори е необходима оперативна и икономична структура

4Международни изяви: Празник на горската техника

7Сертификация: Сертификация в горите и горския сектор - нов раздел и подход в Закона за горите

10Ловно стопанство: Усвояване на естествени ливадни площи след изведена борба с плевелната растителност

12Срещи: Юлиан Койчев, наследник на лесовъда Петър Манджуков: И на старини имаше много ярка памет за миналото

14105 г. организирана борба с ерозията: България преди и сега

16Научно съобщение: Ново находище на пърнар (*Quercus coccifera* L.) в България

19Науката за гората: Селекция на бялата мура за целите на сортовото семепроизводство

21Гори и екология: Влиянието на климатичните промени върху горите в Североизточна България

23Екосвят: Публично-частните партньорства в Регионален парк „Делтата на По“ - Италия

24Опит: Сивата топола - незаслужено пренебрегвана

26Информация: Грижа за грабливите птици

27Конкурс за разказ „Така си беше“: Традициите из Севлиево

Главен редактор:
инж. БОРИС ГОСПОДИНОВ
boris@iag.bg
bbgospod@yahoo.com

Редактори:
СВЕТЛАНА БЪНЗАРОВА
banzarova@abv.bg
(Вогещ на броя)

ЮЛИЯ СЪБЧЕВА
yulia_sabcheva@abv.bg

Технически редактор:
инж. ВАНЯ КИСЬОВА-ИЛИЕВА
vankisiova@abv.bg

Предпечат:
ТЕМЕНУЖКА МАРКОВА
nushkamarkova@abv.bg

Фоторепортер:
ЙОРДАН ДАМЯНОВ
jordan.damianov@abv.bg

Адрес на редакцията:

София 1303, ул. „Антим I“ №17,
тел.: 988-86-42;
тел./факс: 988-04-15.
<http://www.gorabg-magazine.info>
E-mail: gora@iag.bg

BIC TTBBBG22
IBAN BG39 TTBB 9400 3121 0404 50
СЖ „Експресбанк“ АД, клон София.
Печатни коли 4. Формат 1/8 от 60/90.

Броят е погнисан за печат на
10.09.2010 г. Индекс 20346.

Годишен абонамент - 30.00 лева.
Отделен брой - 3.00 лева.
Отпечатано - „Фатум“ ООД

Подробна информация за дейността на Изпълнителната агенция по горите може да намерите на Интернет адрес www.iag.bg

На корицата
Снимка Йордан ДАМЯНОВ

CONTENTS

- 2 Forests and management: An operative and economical structure is needed in the state forests
- 4 International events: Forest technics feast
- 7 Certification: Certification of the forests and the forest sector - a new part and approach in the Forestry law
- 10 Hunting reserve: Reclamation of natural meadow area after weed activities
- 12 Meetings: Yulian Koichev, Peter Mandjukov's inheritor: Even as an old man he had an amazing memory for the past
- 14 105 years organized erosion prevention
- 16 Report: A new habitat of *Quercus coccifera* L. in Bulgaria
- 19 Forest science: Selection of white fir for the purpose of sort seed production
- 21 Forests and ecology: Climate change influence over the forests in Northeastern Bulgaria
- 23 Ecoworld: Public-private partnership in Regional park „Delta del Po“ - Italy
- 24 Experience: Grey poplar - undeservedly neglected
- 26 Information: Care for the birds of prey
- 27 Short story competition „This is how it was“: The traditions in Sevlievo region

В държавните гори е необходима оперативна и икономична структура

С новия проектозакон за горите се предвижда създаването на държавно горско предприятие за управление и стопанисване на държавните гори с техните дърводобивни и средообразуващи функции. Площта на тази територия - 2 552 000 ха, е 62.6 % от земите на горския фонд, или 88 % от държавните гори на страната. По най-приблизителна оценка стойността на горския капитал, който би се предоставил на новото предприятие, възлиза на около 14 милиарда лева. Годишното ползване на дървесина е около 4.7 млн. м³ лежаща маса. Немалки са и ресурсните възможности на ловностопанската, страничната и други дейности.

Структури на управление

За рационалното използване на тази значителна по размери територия и осигуряване на необходимата рентабилност на предприятието е необходимо да се изгради една стегната, оперативна и икономична структура на управление. Принципиите при изграждане на структурите на управление и прилагането на съответен икономически механизъм трябва да голяма степен да отговарят на спецификата на горкостопанската дейност. Така например предприятието може да развие *дърводобива само в рамките на лимитирана суровинна база* и то при спазване на определени лесовъдски норми и изисквания, които понякога са в известно противоречие със строгите пазарни норми за инвестиции, производителност и печалба.

Въз основа на дългогодишния ми опит в областта на организацията и управлението на горския сектор ще изложа някои виждания за структурирането на предприятието. При преценката са взети под внимание същността и размерът на стопанската и лесовъдската дейност, които в някои отношения са значително намалени в сравнение с края на 90-те години на миналото столетие - залесяването, стопанската експлоатация и други (Въчовски, 2005). Специално внимание ще отделя на основните управленски звена в системата - горските и ловните стопанства, и ще се спра на някои принципи положени в предлагания с проектозакона икономически модел.

Държавните горски/ловни стопанства и в бъдеще трябва да останат основната стопанска единица за управление. Критерии за тяхното утвърждаване би следвало да бъдат преди всичко не територията, а мащабите на стопанската дейност - *размерът на ползването* в най-широк смисъл и *рентабилността*. А показател за територията е преди всичко броят на горските надзиратели. При тези критерии стопанства с високостъблени гори при площ от около 10 000 ха и годишно ползване от 20 000 м³ могат да се самоизгържат. Такива стопанства не бива да се закриват. В тях са налице и възможности за разкриване на допълнителни приходоизточници и най-важното - качеството на лесовъдските работи ще бъде на значително по-високо равнище. От съществено значение е и социалният фактор, защото по-голяма част от стопанствата се намират в малки балкански села без други административни структури. Важно е в такива случаи е да се изгради икономична структура на управление.

При спазване на посочените критерии броят на стопанствата може да бъде сведен до около 130 административни единици. По територия и размер на ползването те могат да бъдат разпределени условно в три групи:

първа група - с годишно ползване до 20 000 м³, в които броят на административно-управленския персонал да бъде 7 души: директор, старши лесничей, счетоводител, касиер-домакин, деловодител, шофьор и чистач;

втора група - с годишно ползване до 40 000 м³, в които броят на персонала да бъде от 9 души - увеличава се с един зам.-директор и техник-лесовъд;

трета група - с годишно ползване над 40 000 м³, трябва да има персонал до 12 души, като се добавят по един лесничей, техник-лесовъд и счетоводител.

Ако в съответното стопанство годишно се залесяват около 2000 дка, щатът се увеличава със старши лесничей, а при 1000 дка - с един техник-лесовъд. В горски и ловни стопанства, където чистият годишен доход (*печалбата*) от ловното стопанство или от страничната дейност е над 15 000 лв., се предлага допълнително по един ръководител на съответната дейност. При тези норми и критерии в едно интензивно стопанство от втора група броят на административно-управленския персонал може да достигне до 12 души. Цифра, близка до показателя от края на петдесетте години на миналия век, когато дърводобивът бе отделен от стопанисването, но имаше значителни по площ залесителни и други дейности (Въчовски, 2005). Предвижда се по начало броят на горските надзиратели и занимаващите се пряко с дърводобив и с дивечовъдна и ловностопанска работа да се запази. Правните услуги да се извършват на регионален принцип - един юрист на няколко стопанства.

Сравнителни данни показват, че сега броят на административно-управленския персонал е над два пъти повече от посочените норми и разчети. За пример ще дам данните за едно държавно ловно и едно горско стопанство от югоизточната част на страната, като по показатели ловното спада към първа група, а горското - към трета група. Административните и управленските кадри на първото наброяват 19 души, а общият брой на служителите по щат е 43. Броят на лесовъдите с директора и заместниците е 10 души. Във второто - горското стопанство, по щат общият брой на служителите е 38, от които 22-ма административно-управленски персонал и 15 горски надзиратели. Има горски стопанства, подобни на това, където броят на служителите с лесовъдско образование - директор, зам.-директори, лесничей и пом.-лесничей, е равен на броя на горските надзиратели - 14 души! Причините за това имат преди всичко обективен характер и идват от прекомерното бюрократизиране на управлението. Необходимо е да се променят редица правилници и наредби, за да се освободи администрацията от многобройните ежедневни справки и отчети, част от които имат и нормативен характер.

Значителен е и броят на служителите в централното и регионалните управления по горите. В някои големи регионални управления той достига до 40 души плюс солиден екип за подвижна охрана. Следователно при разработване на структурите за управление на държавните гори е наложително да се прецизира и значително да се намали броят на административно-управленския, а също не и на другия персонал. С други думи - *обемът и същността на работата, базиращи се на определени принципи и нормативи, както и на многостранния опит от миналото, да определят оптималния брой служители.*

Структурата на централното управление на новото предприятие също така би следвало да бъде стегната,

икономична и ефективна. Необходими са добре развити икономически и маркетингови сектори.

Създаването на *единна държавно предприятие* има редица съществени предимства. Намаляват се разходите за управление, разгръща се инициативата на ръководителите на стопанствата и други. Въпросът е доколко при съвременната компютърна техника централата е в състояние непосредствено да ръководи разпръснатите на голяма територия десетки поделения. Според мен това ще бъде трудно осъществимо, особено по отношение на търговията с продукцията. Директорите на стопанствата ще са затруднени да търсят пазари за определени производства. В близкото минало някои от директорите ходеха в съседни държави да продават дървени въглища. Недостатък на този вариант е, че от гледна точка на самоиздръжката ще се наложи значително съкращаване на броя на стопанствата, което неизбежно води до влошаване на качеството на работата като цяло. При този вариант вероятно ще се наложи създаването на *регионални звена* - административни поделения на предприятието. Те трябва или да имат единствено задължение да координират работите в региона и да подпомагат стопанствата при реализацията на продукцията, или да станат търговски дружества със съответните права и отговорности.

Управлението на държавните гори чрез изграждане примерно на *десет регионални предприятия* вероятно е по-целесъобразната форма. По този начин по-непосредствено ще се осъществява координацията и ръководството на цялостната стопанска дейност в даден регион, по-оперативно ще се решават възникналите проблеми. Не се налага прекомерното окрупняване на стопанствата. Слабата страна на този модел е, че се ограничават правата и задълженията на ръководителите на стопанствата, което се отразява на тяхната инициативност и предприемчивост.

Някои специфични особености на икономическия модел

Ще се спра и на някои специфични особености на икономическия модел на предприятието, които би следвало да намерят място в Закона за горите.

- ♦ Държавните горски/ловни стопанства трябва да бъдат изградени на принципа на стопанската сметка и самоиздръжка с произтичащите от това права и задължения. Същественото и специфично в случая е, че те трябва да бъдат поставени при относително еднакви производствени условия, като се използва *диференциалната рента*. На тази основа да се разработват по места или централно да се утвърждават диференцирано тарифни цени на корен по групи дърводобивни обекти в зависимост от тяхната отдалеченост от пазарните центрове.
- ♦ При разработване на икономическия модел за стопанска дейност да залегне принципът, *че предприятието заплаща на собственика на гората определен рентен доход*. Икономически недопустимо е държавата да предоставя за ползване огромен капитал, в размер на милиарди лева, и да не получава приходи от него. Размерът на тази сума зависи от общата рентабилност на предприятието. На същия принцип предприятието може да сключва договори за цялостно управление, стопанисване и опазване на общински, други обществени и частни гори.
- ♦ Когато лесовъдски методи и системи, свързани с екологични и природозащитни проблеми, водят до ограничаване на ползването или до намаляване на производителността на труда и рентабилността на дърводобива, стопанствата да получават от бюджета известна *компенсация*. Случаите и размерът на тези суми

се определя по законодателен път.

- ♦ От приходите от тарифните цени на корен и от рентния доход задължително (по норматив) се отделя определена част в специален фонд - например *„Стопанисване на гората“*, който се изразходва само за изпълнение на проектираните възпроизводствени процеси в гората и за изграждане и поддържане на инфраструктурата на стопанството.

- ♦ Както вече посочихме, определена сума - примерно 7-10 %, се превежда на собственика, т.е. на държавата. Останалата част от тарифните цени се изразходва по общия ред за охрана и защита на гората и други, свързани с управлението. За общинските, частните и други обществени гори този процент се договоря със съответния собственик.

- ♦ Предприятието и стопанствата задължително трябва да разполагат със *собствен оборотен капитал*. Той е необходим не само за дърводобива и залесяването, но и за разширяване и разнообразяване на страничната дейност. Един от проблемите в случая е този, че държавното предприятие трябва да търси значителни парични средства за оборотен капитал. Преди Втората световна война в нашата страна въпросът в някои случаи е решаван с отпускане на допълнителен добив и продажба на определени количества дървесина. Ако пазарните условия позволяват, този опит, макар и частично, също би могъл да се ползва. На първо време собственикът на гората би могъл да помогне под някаква форма, като се ползват държавните фондове с нисколихвени кредити и други.

- ♦ За повишаване на ефективността на цялостната горскостопанска дейност и рентабилността на държавното предприятие (обединение) е целесъобразно в повечето случаи работите по залесяване и стопанисване да се извършват по стопански начин. Пазарните условия, изгодата да определят начина на работа, а не политически доктрини. Този принцип с особена сила важи при организацията на работите по разширяване на страничната дейност. Могат да се търсят и други гъвкави форми за участие на частния капитал - при преработка и реализация на дървесина, за която трудно се намира пазар.

Това са само някои от въпросите, свързани с ефективното управление на държавните гори. Принципно те са поставяни и в други публикации (Възовски, 2005, 2009), но не са намерили реално решение. Практиката на много европейски държави със значителен дял на гори с обществена, в т.ч. и държавна, собственост също би следвало да се ползва, но като се отчитат специфичните условия и положителния опит на България от последните 70 години.

Предлаганите принципи и нормативи за управление и съкращаването на значителен брой персонал създава и някои социални проблеми, особено при специалистите. Но това е една от стъпките за изграждане на оперативна и ефективна структура за управление на държавните гори. До голяма степен решаването на проблема може да стане с пренасочването на специалистите в други сектори или в разширяване и разнообразяване на стопанската дейност с оглед пълноценно използване на горските ресурси. Предлаганите допълнения в икономическия модел се налагат от специфичните особености на горското стопанство като цяло.

Създаването на предприятие (или обединение) „Държавни гори“ е най-добре да стане с *отделен закон*, защото стопанската дейност е динамичен процес и често се налагат нормативни промени в сравнително по-скратени срокове. А със Закона за горите се решават по-дългосрочни стратегически въпроси.

Инж. Христо ВЪЧОВСКИ

Международни изяви

От 26 до 29 август в Клагенфурт, Австрия, се проведе 51-то издание на Международния специализиран панаир на горското стопанство, дърводобива и дървопреработването. Международната изява е едно от най-значимите събития за представяне на световните тенденции в развитието на дърводобивната и дървопреработващата индустрия и покрива всички аспекти от добиването до окончателната преработка на дървесината. Със своята ясна структура и акценти това изложение притежава собствен облик и проследява цялостно развитието на стопанисването и ползването на горите и техните стопански възможности.

ПРАЗНИК НА ГОРСКАТА ТЕХНИКА

На площ от 40 000 м² 453 изложители от 22 страни представиха съвременните тенденции и технологии в следните области: Горско стопанство - постижения в областта на лесоустройството и лесоустройството; строителство и поддръжка на горски пътища; горска таксация. Техника и технологии за добив и разбичване на дървесина - дървосекачни машини; дърводобивни технологии и машини за разкрояване и разбичване на трупи, механизация за складиране на обла дървесина, механизация за кастрене и белене на дървесина, технологии за сушене на дървесина и производство на ПДЧ и пелети; товароподемни машини, мобилни комбинирани машини за добив, кастрене, белене на кора и товарене на добитата дървесина; компютърни решения за автоматизиране на дърводобивния процес. Оборудване и технологии за дървопреработване - инструменти, машини, облекло за работа и средства за бе-

зопасност на труда; продукти от дървесина. Дървени конструкции и продукти от дървесина - производство на дървени конструкции, иновационни системи за сглобяване и свързване на конструкциите; инструменти за дървообработка, сглобяване и ръчно обработване на дървесината; изолационни и импрегниращи материали; сушилни инсталации; компютърни технологии за организация и управление на производствения процес. Транспорт и логистика - IT мрежи, автомобили и ремаркета за транспорт на дървесината; въжени линии, лебедки и други. Биоенергия - източници и ресурси за производство на биогорива, малки електрически централи (съоръжения), горивни технологии и екологосъобразни технологии. Нов акцент в тазгодишното изложение бе провеждането на международно състезание за дърводобивна и експедиторска техника и на конгрес за биоенергийни ресурси. Като съ-

пътстващи мероприятия бяха проведени международен симпозиум по горско стопанство и дърводобив, ден на дървените конструкции, ден на лесовъда.

Изложението отбеляза рекорд с общия брой посетители, който надхвърли 22 000, като една трета от тях са гости от Югоизточна Европа. Традиционно интерес към панаира проявяват специалисти от Германия, Италия, Хърватия, Унгария, Словакия и Русия.

Според участниците в изложението това е признак за „нов старт в горскостопанската индустрия“. Всеобщо е задоволството от създадените нови бизнес контакти.

„Нашето специализирано изложение имаше възможността да се наложи като едно от най-значимите събития от този вид в Централна, Южна и Югоизточна Европа“ - подчерта по време на откриването президентът на изложението Валтер Дермут.

От стотиците фирми и машини на панаира KOLLER остава най-позната с нейните мобилни въжени линии, които работят и в нашите гори

Верижният харвестер Neuson-Ecotec с „пластмасови“ вериги е подходящ за работа както във влажни, така и в планински и полупланински терени

На площ от 40 000 м² 453 изложители от 22 страни представиха разнообразие от техника и технологии

Новостите в дърводобивната техника и технологии бяха основният акцент тази година. Според агенцията за социологически проучвания Der Ladler представеното в тази област е отбелязало най-висок интерес, като 45 % от гостите на изложението са посетили именно този сектор. Съответно 42 % и 41 % са проявили интерес към новостите в областта на дървопреработването и техниката за оборудване на дейности при стопанисването на горите.

На 25 август, ден преди започването на панаира, бе открит двудневен Европейски журналистически форум. В него участваха над 40 журналисти от 16 страни - Австрия, Англия, България, Босна и Херцеговина, Германия, Италия, Полша, Русия, Словения, Словакия, Украйна, Унгария, Хърватия, Финландия, Швейцария, Чехия. Форумът стартира с конференция, по време на която водещи специалисти в своите области представиха тенденциите в европейския пазар на дървесина, пелети, дървени конструкции, а така също и своите предвиждания за це-

Организаторите

Клагенфурт има сериозни традиции в организирането на специализирани изложби и панаири. Първото подобно изложение „Есенен панаир в Каринтия“ е бил организиран през 1931 г. и макар броят на изложителите да е бил малък, събитието е увенчано с голям успех и се е превърнало в ежегоден търговско изложение. 36 години по-късно, през 1967 г. е основана и Компанията за организиране на търговски и специализирани изложения *Klagenfurter Messe Betriebsgesellschaft m.b.H.*

Днес KÄRNTNER MESSEN (Каринтски панаири) е лидерът в организирането на търговски изложения, специализирани панаири, конференции и технически срещи в Южна Австрия и целия Алпо-Адриатически регион. Значими специализирани събития като Международния панаир за горско стопанство, дърводобив и дървопреработване и GAST KLAGENFURT се радват на чудесна репутация далеч извън пределите на Австрия.

Валтер Дермут - президент на Klagenfurter Messe Betriebsgesellschaft m.b.H. е роден през 1926 г., женен, с 5 деца. Завършва Селскостопанско професионално училище, след което работи в областта на хотелиерството и земеделието.

През своята обществено-политическа кариера е заемал редица значими постове като: общински съветник и заместник-кмет на Клагенфурт, ръководител на Федералната служба по икономическите въпроси в Клагенфурт (1968-1998), заместник-председател на Икономическата камара за провинция Каринтия (1975-1994), ръководител на Икономическата камара (1975-2000), член е на Общото събрание на Икономическата камара.

Валтер Дермут открива 51-я Международен панаир ▶

▼ Общ изглед към панаирния град

Компанията KONRAD и тук показва силно присъствие. Представи иновации във вагоните за въжени линии и при колесните наземни въжени съоръжения с дистанционно управление за извличане на дървесината PULLY. Комбинираната машина (на снимката) - въжена линия с кран върху камион, се утвърждава в много страни от Европа, включително и Румъния. Подходяща е и за българските теренни условия, но цената ѝ е 400 000 евро

ните на гървесината през есен 2010. Бяха изнесени презентации за състоянието на европейската и австрийската гърводобивна индустрия; търговията с пелети; възможностите за приложение на слепени плоскости от масивна гървесина при строителството на едно- и многоетажни сгради, промишлени и търговски обекти.

След конференцията журналистите посетиха завода на австрийската семейна компания Springer, специализирана в производството на поточни линии и оборудване за гървообработващи предприятия. От 1952 г. името на Springer се свързва тясно с успешното приложение на произведени по индивидуални проекти системи за гървопреработвателната индустрия. Всички процеси като транспорт, сортиране и окачествяване на гървесината са били оптимизирани и ускорени с цел достигане на най-съвременните технологични нива. Компанията разполага и с по един завод във Франция и Италия. Общо в тях работят около 500 души, като много от производствените процеси са автоматизирани. Една от иновациите, въведени в практиката от Springer, е винтовият (безверижен) механизъм за храняване и придвижване на гървесните секции към следващите машини за тяхната преработка. Компанията се е специализирала в производството на цялостни гървопреработвателни цехове по индивидуални проекти за всеки отделен кли-

Журналистите на посещение в Природния горски резерват „Инголцал“

ент и работи както за вътрешния пазар на страната - Австрия, така и за останалите страни в Европа, особено за разполагащите с големи количества суровина държави от Скандинавския полуостров. Фирмата е утвърдила своето присъствие и на руския пазар.

В програмата на представителите на медиите бе и посещение на Природния горски резерват „Инголцал“ с площ 2 ха. Територията е частна собственост, доброволно предоставена за целите на природозащитата. Резерватът е разположен в източните части на субконтиненталните Централни Алпи. При надморска височина 1010-1070 м той обхваща територии близо до горната част на долната планинска зона. Основните гървесни видове в насажденията са сива елша и ясен. В някои малки площи доминират смърчът или яворът.

Природният горски резерват „Инголцал“ е обявен по програма „Австрийски горски резервати“, която стартира през 1995 г. като отговор на изискванията, заложили в Резолюция Н2 на MCPFE и даваща основните насоки за опазване на биоразнообразието в европейските гори. Основната цел на програмата е да създаде представителна мрежа от строги резервати, като я използва за разработването на стратегии за природосъобразно лесовъдство и опазване на биоразнообразието. Към

Кристиан Валнер бе организирал пълноценно провеждането на Европейския журналистически форум

настоящия момент мрежата обхваща 200 природни горски резервата с обща площ 8505 ха. Създадените резервати включат представителни територии на 86 от всички 118 естествени горски съобщества в Австрия. Целта на програмата е да създаде поне по един резерват за всеки тип горско съобщество във всеки горски екорегиион.

Създаването на резерватите става изцяло на доброволен принцип, като при обявяването на даден резерват е необходимо да бъдат изпълнени определени критерии за минимална площ, рядкост и застрашеност на съобществото, естественост на растителността и структурата на насажденията, наличието на буферна зона, отсъствието на негативни фактори като горски пътища и повреди от дивеч, представеност на горското съобщество в съответния екорегиион. Всеки собственик на такъв резерват получава компенсация за това, че няма право да провежда никакви стопански мероприятия в своята гора. Едновременно с това е длъжен да следи и контролира изпълнението на режимите в тях.

За успеха и положителната атмосфера на тазгодишния Европейски журналистически форум заслугата бе на екипа от отдел „Връзки с

(Продължава на стр. 11)

Компанията Springer е водеща в производството на оборудване за гървопреработващи предприятия

СЕРТИФИКАЦИЯ В ГОРИТЕ И ГОРСКИЯ СЕКТОР - НОВ РАЗДЕЛ И ПОДХОД В ЗАКОНА ЗА ГОРИТЕ

Като член на Работната група по разработване на проекта за нов Закон за горите (ЗГ) съм давал доста предложения, по-голямата част от които са приети. За неприятите бих казал, че не им е „дошло времето“. Така например нова глава за образование, квалификация и преквалификация се прие, но отпаднаха текстовете, свързани със задължителните производствени стажове на студентите, както и с растежа и развитието на кадрите на място. Самата практика няма как да се развива, след като не съществуват законови постановки за това.

Подобен е проблемът и с горската сертификация. Тя е доброволен процес, но никой няма да започне сам да въвежда принципи и изисквания, за да затруднява работата си. Правилата трябва да постави държавата и да следи за спазване на международните изискванията, които са отдавна известни, и са въведени с различни видове стандарти.

Този процес не е нов и за България, но и на него, както на много други, се гледа като на нещо, което не е на дневен ред. И така ще е, докато има „обръчи“ и „чадъри“, и не само държавната горска администрация, но и потребителите в горите няма да искат да си създават допълнителни трудности, докато може нещо да се краде. Когато в България започнахме процесите на сертифициране и се разработваше български национален стандарт, гости на международните ни срещи бяха представители на съседна Румъния и други страни, за да наблюдават и да се „учат“. И сега може да видим къде е Румъния и къде сме ние. Докато ги „учехме“, всячески гледахме да не го направим у нас. Ръководители от средния (изпълнителския) ешелон, които трябва да са „моторът“ на процеса, се изказват, че „това е неприложимо за горския сектор“, „само ще усложнява работата ни“, „за какво са на горските тези неща“, „можем и без сертификации“. И ако не са международните изисквания, които се налагат на предприятията от другите страни, които искат да търгуват с нас и да купуват нашата дървесина (и произведи от нея), която да бъде сертифицирана, в България никога нямаше да се „съмне“.

Причините да сме на този хал са много, но в основата лежи нежеланието на досега управляващите това да стане, подкрепено от тихата съпротива на държавния чиновник. Светъл лъч е стремежът на новата власт да се поставят основи на сертификацията в законодателството за горите.

В системата на горите и горския сектор сертифицирането, безспорно, е важен въпрос, но проблемът не е само в това. Собствениците на гори, както и стопанисващите ги, ще трябва „доброволно“ да доказват, че горите се стопанисват по правилен начин. Добре! Но в горите работят стотици фирми и как да накараме тези изпълнители да спазват международните изисквания, за да докажем пред сертифициращите органи природосъобразното и екологосъобразното стопанисване на горите? Изходът е като ги накараме да се сертифицират, т.е. държавата поставя изискване, че който иска да работи в горите, които са национално богатство, трябва да отговаря на определени параметри. Това не е дискриминация, както се опитват да изкарат тези, които не искат в горите да влязат нови правила, възпиращи недобрите производствени практики или схеми на корупция.

Сертификацията иска от тези, които ще работят в горите, да могат да доказват как ще водят природосъобразно ползване, основавано на изискванията на стандарти. Държавните горски и ловни стопанства не могат само да възлагат изпълнение или да провеждат дейности, но трябва да отговарят на общите изисквания за управление на предприятията. Освен сертифицирането на горите работещите в сектора трябва да покриват и изискванията за управле-

ние на качеството на фирмите си, управление на риска за околната среда от провежданите дейности, създаване на здравословни и безопасни условия на труд. Това са набор от стандарти, при спазването на които фирмите, а защо не и ДГС и ДЛС, които също имат право на стопанска дейност, могат да получат предимства или „бонуси“ за участие в търгове по извършване на услуги и други. Като такива стандарти за прилагане могат да се посочат ISO 9001 - Системи за управление на качеството, ISO 14 001 - Системи за управление на околната среда, ISO 18 001 - Системи за управление на здравословни и безопасни условия на труд, а за фирмите и стандартите „Smart logging“, „CeFCo“ и някои други.

Какви са моите съображения и предложения за текстовете по сертификацията в новия Закон за горите?

Въпросът за сертификацията е разгледан в глава втора „Управление на горските територии“ и раздел III на същата глава „Горска сертификация“.

Текст от Закона за горите (сегашен), раздел III „Горска сертификация“ Чл. 20. (1) За удостоверяване, че стопанисването на горските територии се осъществява по отговорен начин, балансиращ екологичните, икономическите и социални ползи, може да се извърши горска сертификация.

Коментар

Трудно може да се определи дали стопанисването на горските територии е по „отговорен“ или „безотговорен“ начин, а дали сертификацията е „горска“ - е още по-неясно. Според мен има сертификация на гори - за собствениците на гори, и сертификация в горския сектор - за тези, които работят в горите. Затова предложението ми е **да отпадне определението „Горска сертификация“ и да се замени със „Сертификация в горите и горския сектор“.**

(2) Горската сертификация е доброволен инструмент, който се прилага чрез оценяване и валидиране на практики за управление на горите с помощта на набор от стандарти.

(3) Горска сертификация се извършва от акредитирани, независими, недържавни сертифициращи органи.

(4) За извършената сертификация на стопанисващия горската територия се издава сертификат от сертифициращия орган по определена от него процедура.

Коментар

Сертификат се издава и досега. Остава открит и незасегнат в ЗГ въпрос към „стопанисващия гората“ какъв документ (сертификат) ще изисква той от работещите в гората горски фирми, с който да се удостовери, че те могат и искат да спазват международните стандарти за природосъобразно стопанисване на горите, че прилагат добри практики и имат възможност и техника за провеждане на щадящи гората и горските територии или с нисък фактор на въздействие върху тях процеси и дейности. Това не е цел на закона сега, но е съществен пропуск. Освен това горските фирми, както и бъдещите държавни предприятия, са организации, които трябва да доказват, че правилно управляват своите организации. Държавните горски и ловни стопанства са равнопоставени с другите ползватели в горите и те също трябва да отговарят на международните критерии за управление на предприятията.

Освен това на РДГ, ДГС и ДЛС като собственици, или по-точно като предприятия, на които е възложено да управляват държавна собственост, е крайно време да се вменят задължения, свързани с покриване на определени изисквания по оценка на риска при управление на околната среда (ISO 14 001), както и по изисквания за безопасни и здравословни условия на труд (ISO 18 001). Това може да стане само като ИАГ предприеме широка разяснителна дей-

ност в горския сектор.

Текст от същия раздел на ЗГ

Чл. 21. Горската сертификация е непрекъснат процес и осигурява:

1. независима проверка на дейности по стопанисването на горските територии;
2. проследяване и контрол на дървесината и произвежданите продукти;
3. прозрачност на управлението на горските територии;
4. постигане на баланс в интересите на заинтересованите от стопанисването на горската територия страни.

Коментар

В горите и горския сектор няма да се провежда само сертификация на гори по FSC. Управлението на горите и горския сектор ще трябва да даде равнопоставена възможност за въвеждане на всички видове сертификации, а не само на горите. Именно тук държавата трябва да въведе правилата - този, който иска да работи в горите, да докаже, че това става качествено, че поддържа системи за управление на организацията си, оценява рисковете за околната среда от своята дейност при изпълнение на определени дейности, че е въвел и поддържа здравословни и безопасни условия на труд. Всичко това ДГС и ДЛС няма да проверяват, а само ще поставят изисквания за редовен сертификат. Проверките ще се правят от независими оторизирани сертификационни органи. За фирмите, работещи в горите, има и се изискват и различни други сертификации, за да участват в процедурите за изпълнение на дейностите. Това са нови неща за България и горския сектор, но ако не се заложи в новия Закон за горите, ще си я караме по познатия досега неефективен начин и със силното присъствие на политически елемент.

Издаването на стандарти не става по определена от сертифициращия орган процедура, а по изискванията на определен стандарт или стандарти.

Сегашен текст: Чл. 20. (1) За удостоверяване, че стопанисването на горските територии се осъществява по отговорен *(бел. авт.: значи ли, че може и по безотговорен начин?)* начин, балансиращ екологичните, икономическите и социални ползи, може да се извърши горска сертификация.

Предложение за изменение: Чл. 20. (1) Дейностите в горите се осъществяват от юридически лица (организации, фирми), удостоверяващи, че са в състояние и с възможности да стопанисват горите и да провеждат дейностите в горите и горските територии по начин, запазващ и подобряващ екологичните, икономическите и социални функции на горите.

(2) Изискванията по ал. (1) се доказват с валиден сертификат от международна, оторизирана за сертифициране, организация.

(3) Сертификацията е доброволен инструмент, който се прилага чрез оценяване и валидиране на практики за управление на горите с помощта на набор от международни и местни стандарти.

(4) Сертификацията се извършва от акредитирани, независими, недържавни сертифициращи органи.

(4) За извършената сертификация на стопанисващия горската територия и на изпълняващия услуга/производство на продукти се издават сертификати от сертифициращия орган по определена от стандарта/-ти процедура.

Чл. 21. Сертификацията е доброволен и непрекъснат процес и осигурява:

1. независима проверка по изпълнение на дейности, свързани с управлението и стопанисването на горските територии, качествено управление на организацията, управление на околната среда и здравословни и безопасни условия на труд;
2. идентификация и проследяване на дейностите по изпълнението на процесите, производството и/или предоставянето на услугата, производството на дървесина и недървесни горски продукти;
3. създаване на условия за прозрачност при управлението на горите и горските територии, както и на организациите, предоставящи услуги или произвеждащи продукт в системата на горите;

4. доказване за ангажимент на ръководството на държавните горски и ловни структури, както и на работещите в сектора фирми, за ангажимента на ръководствата им към непрекъснато усъвършенстване на системите им за управление;

5. постигане на баланс в интересите на заинтересованите страни от стопанисването на горите и горската територия.

За горска сертификация (и за сертификация въобще) се говори доста бегло и не много ясно и в глава V от закона. **Предлагам да има следните изменения:** *(отбелязани с черен шрифт)*.

Глава пета „Ползване на дървесина и недървесни горски продукти“, Раздел I „Ползване на дървесина“, чл. 112 (1) да гласи: Държавните горски стопанства, държавните ловни стопанства, както и общините - собственици на гори, предоставят до половината от годишното си ползване на дървесина за добив, за преработване или за добив и преработване на търговци, които:

1. са със седалище и адрес на управление на територията на съответното стопанство или община и осъществяват дейността си на същата територия;

2. притежават документ за съответствие с международен стандарт, издаден от независим орган по сертификация.

(2) Документът за съответствие по ал. 1, т. 2 следва да удостоверява, че предприятието прилага някоя от следните системи за:

1. устойчиво управление на гори;

2. контрол и **проследимост на дейностите**, произхода на дървесината и произвежданите продукти;

3. качество на управление на производствените процеси и предлаганите продукти и услуги.

4. **поддържане на системи за здравословни и безопасни условия за работа и за управление на околната среда.**

Коментар

Предоставяне на ползването до 1/3 няма обяснение и е по-добре, за да се развива местният бизнес, да се предоставя **до половината** от ползването на местните фирми, разбира се, по всички правила на провеждане на търгове и конкурси. Това ще позволи да се укрепи бизнесът, да се намали безработицата и да се създаде поминък на местното население. Ограничаване на конкуренцията няма да има, защото тя ще съществува на местно ниво, а за останалата половина от ползването ще се състезават други фирми извън тази територия. Така ще се намали възможността фирми от София да блокират ползването във Варна, фирми от Плевен - в Самоков, фирми от Благоевград да обсебват цели региони на поречието на р. Места.

В тази глава нищо не се казва за сертифициране на ДГС и ДЛС, а те също са държавни предприятия и ползватели в горите. А логиката подсказва, че, след като са конкуренти на другите фирми, те също трябва да доказват как управляват поверените им територии и провеждат производствените си дейности.

Възприемането на посочените промени само ще облекчи прилагането на Закона за горите и ще въведе регламенти за управление на предприятията и на провежданите дейности в горите. Разбира се, че и сега, както преди, и в бъдеще ще има отпор за въвеждането на изисквания. По-добре е да ги въведем бавно и сигурно със Закона за горите, отколкото да ни бъдат наложени отвън.

Трябва да се посочи, че сертификацията е от т.нар. „меки политически инструменти“ за въвеждане на изискванията за законосъобразно стопанисване на горите. За съжаление площите на сертифицираните гори и на тези, за които се очаква сертификат, са едва 0.7 % от горската площ на страната. Това показва, първо, че темпът ни е много бавен, защото няма регламент в закона, който да стимулира, а защо не - и да задължава, ръководителите на държавните и общинските горски структури да сертифицират горите и, второ, че има известна съпротива от ръководители и ползватели и свързани с горите, които не искат да „отделят излишни средства“ за въвеждане на нови изисквания.

Именно поради изтъкнатото тук идва моментът на намесата на държавата за въвеждането на изискванията със Закона за горите. Сегашното ръководство на ИАГ направи крачка в това направление,

като постави нова глава в ЗГ и предприе решителни стъпки към прилагане на изискванията на стандартите. Така се стигна до сертифициране по ISO 9001:2008 на УОГС - Юндола, като пилотен проект, а след това (2010 г.) сертификат за съответствие със стандарта получи и Държавните горски стопанства в Селище и Гърмен. ИАГ съгласува провеждането на курсове за обучение на вътрешни одитори в РДГ - Пазарджик (ДГС - Селище); РДГ - Благоевград (ДГС - Гърмен, Разлог, Благоевград); РДГ - Сливен (ДГС - Твърдица и Сливен). Сдружение „Баташки Карлък“ през 2010 г. също организира курс за своите членове. Курсове са организирани в РДГ - Варна (ДСГ - Варна и Добрич). Така Изпълнителната агенция по горите постепенно разширява кръга, за да може обучените лица да бъдат в помощ при разработване и внедряване на системи за управление

на качеството, околната среда и Закона за безопасните условия на труд, както и да провеждат ефикасен контрол на системата за управление на качеството на работещите в сектора фирми. Разбирайки необходимостта от синхрон в сертифицирането, ИАГ реши да се сертифицират по ISO държавни горски и ловни стопанства, които имат сертификат по FSC (Старо Оряхово, Сатовча). Дори нещо повече - Агенцията възприе предизвикателството да бъде разработена система за управление на регионална дирекция по горите, която да бъде сертифицирана в съответствие с изискванията на ISO 9001:2008. Забелязва се и стремеж от потребителите в горите - фирмите, преди да е приет новия Закон за горите, да получат сертификат за съответствие.

Доц. Васил СТИПЦОВ

Информация

Семинар за сертификация в горите

На 7 юли Акционерното дружество „Габровница“ организира семинар за сертификация в горите. На семинара присъстваха представители на РДГ - Стара Загора, и стопанства от региона, както и представители на горски и ловни стопанства и частни фирми от страната, доставящи гървесина на фабриката.

„Габровница“ АД има желание да се сертифицира по FSC СОС, като за целта е необходимо и част от гървесината, която се използва за производството, да идва от сертифицирани гори. През последната година фабриката получаваше гървесина от ДГС - Курково, сертифицирано

горско стопанство за управление на гори. Имайки предвид, че големият обем на доставките са от по-близки до фабриката обекти, на семинара бе разисквана необходимостта от сертифициране на горите в региона.

На въпросите, свързани с горската сертификация, отговори г-р инж. Станислав Лазаров - одитор към Европейския стопански съвет. Участниците в семинара научиха и за оперативна програма „Конкурентоспособност“, по която могат да кандидатстват за придобиване на различни сертификати.

Инж. Айнур ИБРАЙМОВА

Промени: КАДРИ, НАИМЕНОВАНИЯ, АДРЕСИ, ТЕЛЕФОНИ

до 9.09.2010 г.

Зам.-изпълнителен директор на ИАГ е инж. Красимир КАМЕНОВ.

Директор на РДГ - София, е инж. Антон ПОПОВ, на РДГ - Пловдив - инж. Пенчо ДЕРМЕНДЖИЕВ.

Директор на ДГС - Гърмен (РДГ - Благоевград) е инж. Денислав ШЕНГОВ, на ДГС - Бургас (РДГ - Бургас) - инж. Кирил ПЕТКОВ, на ДГС - Карнобат (РДГ - Бургас) - инж. Светлин ВОДЕВ, на ДГС - Царево (РДГ -

Бургас) - инж. Георги ЛАПЧЕВ, на ДГС - Малко Търново (РДГ - Бургас) - инж. Стоян КАРАДЖОВ, на ДГС - Севлиево (РДГ - Велико Търново) - инж. Росен РАДЕВ, на ДГС - Джебел (РДГ - Кърджали) - инж. Красимир ИВАНОВ, на ДГС - Розино (РДГ - Пловдив) - инж. Цветан ЦВЕТАНОВ, на ДГС - Копревщица (РДГ - София) - инж. Апостол БОЕВ.

Директор на ДАС „Витошко-Струга“ - с. Кладница (РДГ - Кюстендил) е инж. Динко ГОСПОДИНОВ, на ДАС „Дунав“ - Русе (РДГ - Русе) - инж. Петя РАДЕВА.

IN MEMORIAM

На 27 юли на 70-годишна възраст почина инж. Тодор Николов Георгиев.

Роден в Монтана на 19 май 1940 г., завършва ВЛТИ през 1966 година. Започва трудова си дейност в „Агролес-проект“ като проектант, после е ръководител на проектантска група и контролен инженер.

Специализира в Тимирязевската академия в Москва през 1973-1975 година.

От 1975 до пенсионирането си през 2002 г. работи в централното управление на горите - последователно е експерт, главен експерт, началник на отдел „Стопанисване и опазване на горите“, началник, заместник-началник на Управление „Горско стопанство“ в Националното управление по горите.

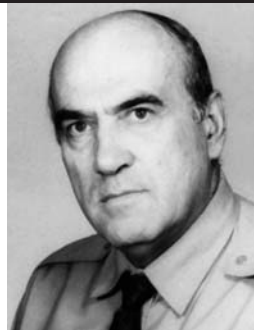
Под негово ръководство са разработвани програми за ускорено провеждане на отгледните сечи в горите, за пълноценно използване на тънкомерната гървесина и усвояване на гървесината от недостъпните горски ба-

сейни. Като специалист по стопанисване участва в подготовката на основните параметри на стратегията за горското стопанство, в изготвянето на Правилник за сечите в България, в изработване на редица нормативни документи, включително на първоначалните варианти на Закона за възстановяване на собствеността на горите и земите от горския фонд и Закона за горите.

Бил е зам.-председател на СЛБ.

След пенсионирането си инж. Георгиев известно време работи в Дружество „Кардам“, което управлява и стопанисва горските имоти на Симеон Сакскобургготски, и като лицензиран лесоугод на частна практика.

Поклон пред светлата му памет!

УСВОЯВАНЕ НА ЕСТЕСТВЕНИ ЛИВАДНИ ПЛОЩИ СЛЕД ИЗВЕДЕНА БОРБА С ПЛЕВЕЛНАТА РАСТИТЕЛНОСТ

Проф. д.с.н. Петър ПЕТРОВ, инж. Иван НЕДКОВ, доц. д-р Паскал ЖЕЛЯЗКОВ,
инж. Лъчезар БОНЧЕВ

Съвременното състояние на естествените ливадни площи от предпланинските и планинските райони на страната не може да задоволява нарасналите изисквания на животновъдството. Нарушените системи за използване и поддържане на тези площи доведоха до значителното им заплевеляване с нежелани, включително и опасни растителни видове като орлова папрат, магарешки бодил, гръмотрън, клопачка, чемерика, хвойна, къдрав лапад, глухарче, лопен, коприва.

Тези площи са обрасли и с храсти, покрити с камъни, къртичини и други.

Държавно ловно стопанство „Росица“ - м. Лъгът, е едно от водещите стопанства в страната, което стопанисва значителни естествени ливадни площи. Състоянието им обаче не е по-различно от това в другите части на страната. На територията му се отглежда значителен брой дивеч (елени, сърни, диви прасета, мечки, муфлони), което позволява да се развива ловен туризъм. И въпреки голямата територия на стопанството се чувства недостиг на културно поддържани ливадни площи за задоволяване на нуждите на животните. Територията на стопанството, разположена в северните склонове на Стара планина, създава идеални условия за развитие на ливадните треви, но и на вредната плевелна и храстовидна растителност. Значителна част от тези площи са покрити с орлова папрат, един изключително опасен и агресивен плевел. Плътноста на заплевеляване на някои места достига 30-40 стъбла на кв. м и височина до 3 метра. Заплевелените площи са превърнати в пустеещи земи без полезна тревна растителност.

Години наред не са отделяни никакви средства за почистване и поддържане на тези площи, за подобряване на техния тревостой, с което да се създадат оптимални условия за отглеждане на полезния дивеч. През 2009 г. в резултат на съвместните действия на Националната изследователска станция по ловно стопанство, биология и болести по дивеча и ръководството на ДЛС „Росица“ започна целенасочена практическа работа по борба с орловата папрат и оста-

тираната площ се отчетоха едва 2 стъбла на кв. м, т.е. постигнатият ефект е 94 %. Поникналите папратови растения бяха сравнително по-малки на височина, силно потиснати в развитието си. За да се постигне пълен ефект при борбата с плевела, възстановените единични растения се третираха отново с „Раундъп“. Хербицидът този

Същата площ след третиране

път се внесе с пръскачката за контролирано капково пръскане „Херби 4“ с работна ширина 1.2 м, подходяща за внасяне на хербициди при единични растения, малки петна или ивици от тях. Пръскачката се захранва с 4 батерии 1.5 V, осигуряващи 40 часа ефективна работа. Производителността ѝ е около 3-4 дка/час.

Така почистената от орловата папрат площ през есента ще се обработи (чрез дисковане) и почвата ще се подготви за засяване на житна култура (пшеница, ечемик или овес) при подходящо торене. С премахването на конкуренцията на орловата папрат засятата житна култура бързо ще поникне и ще се развие и по-късно през есента и рано през пролетта ще се осигури добра паша за полезния дивеч. Погрешна е практиката да се разорават площи, заплевелени с орлова папрат, и да се засяват, без да е изведена предварителна борба с плевела.

Значителна част от естествените ливадни площи на това ловно стопанство са заплевелени и с къдрав лапад и коприва. При по-голяма плътност на заплевеляване и подходящи теренни условия борбата с тези плевели се изведе чрез окосяване. На по-маломерните площи с пресечен терен борбата се изведе по химичен път. За борба с лапада се използва „Раундъп“ с доза 400-500 мл/дка, внесен във фаза на развитие на плевела 5-6 лист (височина 20-25 см). При копривата хербицидът се внесе в доза 0.8-1 л/дка преди цъфтежа на плевела. Високият ефект от внесените хербициди се постигна при използване на пръскачката „Херби 4“.

В ДЛС „Росица“ се изсичат значителни площи гори за получаване на дървен материал и дърва за огрев. По-късно стопанството се стреми да възстанови тези площи и да ги използва като пасища за полезния дивеч. Възстановяването на тревостоя в тях обаче силно се затруднява от израстващия подрост. Почистването му по механичен път чрез изсичане е много трудоемко и е свързано с влагането на много ръчен труд. Плътно покритата почвена повърхност от прираста третирахме с „Раундъп“ в доза 800 мл/дка, при пълното му развитие. Използвахме пръскачката „Микрон Улва“.

С почистването на изсъхналият вследствие на третирането подрост се дава възможност на полезния естествен тревостой бързо да се възстанови и площта ползотворно да се използва като пасище.

Площ преди третиране

налата вредна плевелна и храстовидна растителност и ускорено усвояване на тези площи. Бяха третирани с „Раундъп“ първите 120 дка, заплевелени с орлова папрат, с тенденция през следващите години площите за третиране значително да се увеличат.

В началото на май 2010 г. се отчете ефектът от третирането на орловата папрат. Постигнат е много добър резултат. В сравнение с нетретираната орлова папрат от контролата (32 стъбла на кв. м) в тре-

Празник на...

(Продължение от стр. 6)
обществеността“ на Klagenfurter Messe Betriebsgesellschaft m.b.H Кристиан Валнер и неговата асистентка Бирджит Кнеес. Нека накрая отбележим, че за туристическа Европа градът Клагенфурт се свързва с уникалния парк-музей на открито Minimundus (Минисвят). На неголяма площ са изградени 148 макета на емблематични за гадена страна сгради, съоръжения, плавателни съдове дори и движещи се влакови композиции. България е представена с Рилския манастир. Каринтия като цяло е една от най-динамично развиващи се провинции на Австрия по отношение на създаваните възможности за отгях, туризъм, екстремни спортове. За да се случва това - хиляди хора да докосват красивата природата, която много наподобява на нашата в България, допринасят и изданията на Международния панаир.

Борис ГОСПОДИНОВ
Анна ПЕТРАКИЕВА

С огромна познавателна стойност е паркът Minimundus, където посетителят може да види макети на най-известните сгради и съоръжения по цял свят

Симулация на горски пожар в района на с. Панчево

Практическо занимание - симулация на горски пожар, което бе проведено на 29 юни в района на с. Панчево, община Кърджали, по проект PROMPt на Програма INTERREG IVC на Европейския съюз, допринесе много за готовността на РДГ - Кърджали, за справяне с пожарите това лято. Регионалната дирекция е бенефициент по проекта и работи в партньорство с експерти от Италия, Гърция, Полша и Испания.

Районът за теренното занимание по проекта бе избран поради това, че през 2000 г. в местността е имало върхов горски пожар, при който са унищожени над 100 ха гори, като растителността изгаря напълно. През 2002 г. теренът е залесен изцяло и се прилагат успешно превантивни противопожарни мерки като лесокulturни прегради. В обучението бяха демонстрирани от служители по горите и пожарникари пристигане в залесена местност, симулация на горски пожар, както и необходимите действия за него-

вото потушаване.

Готовността за своевременно и ефективно реагиране, така че да се избегне възможността за човешки жертви, селскостопански и животински загуби, както и унищожаването на гори е една от най-важните в борбата с горските пожари. Предстои да бъде изготвена брошура със заглавие „Наръчник за оцеляване на всички при горски пожари“.

Ще се изготвят официални документи на политики, които се прилагат в борбата с горските пожари в различните държави, които са страни по проекта. С него ще се обменят опит и добри практики по отношение на методите, плановите за действие и начините за изследване на опасности и управление на кризи след избухване на опустошителни горски пожари.

Международният проект, одобрен през 2008 г., е на обща стойност 1.5 млн. евро и е с продължителност 3 години. **Т**

Юлиян КОЙЧЕВ, наследник на лесовъда Петър Манджуков:

И на старини имаше много ярка памет за миналото

До красивата градска градина, наричана „Цар Симеоновата“, която се намира в самия център на Пловдив, на брега на езерото е кацнал Мюзик бар „Симфония“, където седнахме с Юлиян Койчев на кафе и спомени. Много е хубав този пловдивски парк, подарен на града от швейцареца Люсиен Шевалас, комуто потомците преди няколко години откриха паметник. Изграждането на градината започва през 1891 г., когато Шевалас, градинар на турския султан Абдул Азис, бил поканен от главния управител на Източна Румелия - Алеко Богориди, да облагоустрои пространството от 70 дка, предназначено за Първото българско изложение. Съвсем наблизо - на ул. „Авксентий Велешки“, се издига една нова кооперация, където живее моят събеседник. А кой е той, загрижили с малко история за хубавото място, ще научите сега.

Юлиян Койчев, когото намерихме благодарение на инж. Никола Каварджиков от Регионалната дирекция по горите в Пловдив, не е пряк потомък на лесовъда Петър Манджуков - една от най-харизматичните личности в нашата горска история. Дядото на Юлиян - Кою Георгиев, е роднина на съпругата на Петър Манджуков - Деля, известна пловдивска зъболекарка, а бащата на Юлиян - Георги Койчев Георгиев, е син на дядо Кою. Манджукови нямат собствени деца. Парцел за къщата, където сега се издига кооперацията, Петър и Деля, получават през 1923 година. Мястото е на края на града, но отсреща вече зеленее Цар Симеоновата градина. В тази къща, засенчена от дърветата, едното от които - тисът, засаден от Манджуков, е оцеляло до днес, лесовъдът живее до смъртта си през 1966 година. Този тис като тънко дръвче се вижда пред къщата на снимката от 1928 г., когато в Чирпан става разрушително земетресение и вторият етаж на къщата е срутен.

Пловдив не е рожденото място на Петър

Манджуков, но годините, през които живее, учи, бунтарства, работи и кара благи старини, правят този град за него най-обично за сърцето му място. Роден в с. Мирковци, Скопско, през 1878 г., Петър, загубил майка си, е доведен в града на тепетата от вуйчо си Натанаил - доктор по богословие, който е митрополит първо в Охрид, после в Ловеч и най-накрая в Пловдив. Уважаваният митрополит, който сам с кръст и пушка участва в две македонски въстания - Кресненското и Мелнишкото, а после като владика се грижи за много македонски сираци, среща немалко трудности с буйния си сестреник. Петър учи в Пловдивската мъжка гимназия (докато не е изключен като анархист). В града е закърмен с идеята, че само с терор и бомби Османската империя „ке падне“. От Пловдив тръгва за Женева да учи химия, а след години - и за френския град Нанси да следва лесовъдство. Манджуков

Петър Манджуков (вдясно) на разходка в градината „Цар Симеон“ с Георги Койчев, 1945 г.

живее в Пловдив в къщата на вуйчо си на ул. „Иван Вазов“ № 44 до 1903 г., а след това - за дълги 20 години, съдбата, която го хвърля в кървавата освободителна борба, а после му дава шанса да стане един от първите лесовъди, захванали се със спасяването на страната от пороите и със залесяванията по оголените планини, го разделя със скъпия на сърцето му град. Тук той се връща през 1923 г., за да стане първият ръководител на новооткритата Служба по укрепяване на пороите и залесяване (през 1924 г.), тук напуска тази служба през 1928 г., за да основе частно лесоустройствено бюро „Силва“.

В къщата на „Митрополит Авксентий Велешки“ № 30 (това е възстановеното име на улицата, известно време тя се е казвала „Никола Вапцаров“) лесовъдът склопява очи завинаги.

Благодарение на своя висок интелект, безподобна ирония, своенравен характер (Николай Хайтов го нарича „своеглав“) и немалък писателски талант Петър Манджуков ни оставя богати спомени, публикувани за жалост чак след смъртта му. „Одисея на първите“ (1974 г.) увлекателно разказва за пионерното дело на българските лесовъди в началото на XX век, а „Предвестници на бурята“ (1993 г.) е за младостта на буйния македонец (в акта за смъртта му пише, че по народност е македонец), за участието му във Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО), за освободителните борби на тракийските българи и родопчаните. „Одисеята“ е издадена под литературната обработка на Николай Хайтов. Манджуков има още една написана, но невидяна бял свят книга, озаглавена от него „Богомилството“, следите на която се губят. Юлиян Койчев предполага, че именно ръкописа на тази книга е видял някога, написана със стария правопис. Бащата на Юлиян - Георги Койчев Георгиев, и сестра-

та на Георги Иванка, която е лекарка, наричат Манджукови леля и свако. Когато Петър Манджуков умира, Юлиан е на 7 години и има само детски спомени за свако Петър. Все още има и много снимки, на които виждаме спокоен, винаги елегантно или спортно (с брич) облечен и с блага физиономия човек, с очила, каскет или бомбе, бастун и цигара - истински джентълмен от века, в който ватенките нерядко бяха „по-модни“ от костюмите и вратовръзките. С невероятно четлив, красив бисерен почерк Петър Манджуков надписва всяка снимка, с пълната информация за образите, мястото, годината, със задължителното „от лево на десно“, с ятовите гласни.

Семейството на Юлиан Койчев пренася багажа от своята къща осем пъти и в движение се изгубват много неща. Като малък Юлиан със страхопочитание се качва на таванския етаж на къщата, където Петър Манджуков има кабинет, и помни бюрото и библиотечката, на която той държи голям транспортир, триъгълник и пантограф, които са му служили за работа като лесоустроител. Потраква на пишештата машина, на която липсвали клавишите на две букви, и понякога нещо разказвал на Юлиан.

- Имаше много ярка памет за миналите събития - спомня си той.

Когато една година покривът на къщата протича, всичко се наводнява и повечето лични вещи на Манджуков се повреждат. Някъде там на тавана остава и прословутият бастун, с който той не се разделя явно никога, и затова почти няма снимка, особено от последните му двадесетина години, без този аксесоар. Пишештата машина Юлиан се опитва да реставрира, а после - през 80-те години, тя изчезва. Ярък спомен за Юлиан Койчев остават големите шоколади, които свако Петър дава на него и на по-големия му брат Емил. Деля и Петър са бездетни, но всички роднински деца са добре дошли. В къщата са идвали лелята на Юлиан - Иванка, и калеко Димитър, нейният съпруг. Те и двамата са били лекари в Казанлък.

- От баща си знам, че свако Петър е обичал да го навещават - разказва Юлиан - и когато бе вече на възраст, с голямо нетърпение очакваше баща ми да дойде, за да поиграят табла в градината зад къщата или да отидат на „по коняче“ в отсрещното кафене, което беше на мястото на сегашния бар „Симфония“.

Всеки можеше да намери достолепния господин с неизменната цигара в устата на това място край езерото с лодки, където вечер свирел оркестър и се пеели сръбски песни.

На 12 декември 1965 г. Петър Манджуков е поканен в Казанлък, където се чества 60-годишнината от първото организирано зале-

сяване в България. Там той получава „Златен орден на труда“, радва се на оказаното му внимание, но се връща в Пловдив със силна настинка. Пневмонията покосява Манджуков, който е на 88 години, на 1 януари 1966 г. По думите на някои от малкото присъствали на погребението, той почива на 92 г., което не е вярно, защото видяхме препис от смъртния акт на Петър Манджуков и там са указани точно тези години, които се виждат на надгробната му плоча. Неговата съпруга Деля, родена през 1882 г. в казанлъшкото село Средногорово, го преживява с 6 години и си отива от света през 1972 годи-

Паметна плоча, открита в чест на П. Манджуков в ДГС - Карлово, на 6 април 2010 г.

на. Погребани са в семеен гроб в Пловдивските гробища.

- Много скоро след погребението на Петър Манджуков - спомня си Юлиан - от Македония са дошли група хора, които са се представили за сътрудници на историческия музей, и от баща ми са взели доста архивна документация. Баща ми бе твърде изненадан от тяхната бърза реакция, а доколкото знам - и баба Деля.

Това е любопитна следа за архива на Петър Манджуков, най-вероятно това са документите, свързани с участието му във ВМОРО. Макар и не така бързо, а чак през 1984 г., бащата на Юлиан Койчев - Георги Георгиев,

Къщата на Манджуков след земетресение през април 1928 г.

предава на отдел „Партиен архив“ на ОК на БКП в Пловдив три тома спомени, снимка и няколко писма. С кратко официално писмо, подписано от завеждащ-отдела Г. Ковачев, Георги Георгиев получава благодарност като „наследник на виден македонски революционер Петър Манджуков“.

Петър Манджуков имал и по-голям брат - Спас Манджуков, полковник, адютант на цар Фердинанд, който е живял и починал в София някъде в края на 40-те години на миналия век. За живота му и за неговите евентуални наследници не знаем нищо.

Докато за дейността на Петър Манджуков като участник в освободителните борби има доста материали и даже някои оригинални документи (като например нотариално заверен препис на удостоверение, издадено през 1949 г. от Централния изпълнителен комитет на Тракийската организация „в уверение на това, че същия е взел участие с оръжие в ръка в Преображенското въстание“), горската му одисея, която е с не по-малка историческа стойност, не е широко обществено достояние. Дори за лесовъдските книги „Одисеята на първите“ не бе много познато четиво. Благодарение на книгата на лесовъда Пеко Панов „Укротените пороци в България“ (2000), за която авторът събира материали седем години, името на Петър Манджуков изгрява с подобаващия за интересната му личност блясък.

Точка в тази история не слагаме. Бащата на Юлиан вече не е между живите, никой в рода не е последвал лесовъдската професия. Юлиан работи във фирма, която внася консумативи за мебелното производство. Брат му Емил, който е машинен инженер, работи в Бахрейн, а децата му учат в Европа. Паметта за горския Одисей избледнява в разпръснатия род заедно със старите снимки. Затова ни се иска тази памет да остане в горската история, а защо и да не бъде доразказана с нови факти.

Светлана БЪНЗАРОВА
Снимки Йордан ДАМЯНОВ
и архив Юлиан КОЙЧЕВ

105 години организирана борба с ерозията

От началото на ХХІ в. поройни гъжгове потапят градове и села по света. България не прави изключение - в редица райони води и порои заляха земи и постройки, взеха и жертви.

Но каква би била трагедията, ако за 105 години организирана със средствата на държавата борба с ерозията, поройните у нас - над 2000 реки и дерета, не бяха укротени с мащабни залесявания и мощни противоерозионни съоръжения?

Нека да припомним какви са били склоновете на Стара планина в пороите Новомахаленско дере (сн. 1) и Мезерлик дере над днешното с. Изворово (сн. 2). Това са териториите от Казанлъшкия регион, където през 1905 г. се открива първото Бюро за укрепяване на пороищата и залесяване (сп. „Гора“, бр. 2/2010 г.). На снимките са запечатани първите построени баражи и брегови плетчета.

В края на ХХ в. Мезерлик дере вече няма нищо общо със своя предшественик от началото на века (сн. 3). Пороят е укротен чрез залесяване и построяване на 8 баража с обща кубатура 555 куб. м. В Новомахаленско дере баражите са 13 с обем 2022 куб. метра.

①

България преди...

④

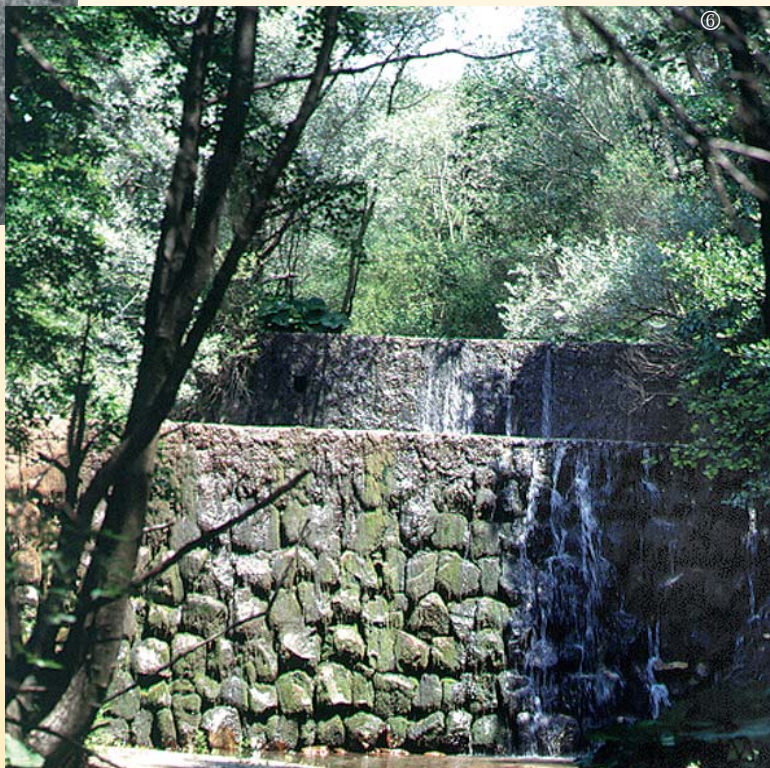
Един от най-страховитите порои в Старопланинието в началото на ХХ в. е Ветренска река край Мъглиж. Тя събира водите на Боруценска и Крива река, водосборите на които са много обезлесени. Разливището на Ветренска река след бурните прииждания прилича на подвижен ледник (сн. 4). Обезлесени са и многото дерета, гравитиращи към пороя, като Къор дере (сн. 5).

Освен с баражи (сн. 6) и залесяване, коритото на реката е оформено от лесовъдите с биокорекция, като впоследствие върху наносите са съз-

⑤

⑥

гадени борови култури (сн. 7 и 8). Къде са сега пейзажът и наносният конус на реката, заснети през 1910 г., (сн. 9)? Същото място в наши дни е прекрасен кът за отдих (сн. 10).

Трудно е да се повярва какво е било и лесно може да се види какво е сега. Но трябва да припомним, че преобразяването на България е дело на лесовъдите и че отново трябва да се погледне към ерозията и нейното овладяване, независимо дали е в горския, или в селскостопанския фонг, защото повече от половината от сегашните наводнения са резултат не само на обилните валежи.

...и сега

Ново находище на пърнар (*Quercus coccifera* L.) в България

Доц. д-р инж. Александър ТАШЕВ, Александра АЛЕКСАНДРОВА - Лесотехнически университет, инж. Дамян ДОХЧЕВ - експерт в ПП „Сините камъни“ - Сливен

Пърнарът (*Quercus coccifera* L.) от сем. Букови (Fagaceae) е един от редките видове дърв във флората на България. Той е единственият вечнозелен представител от този род у нас и е терциерен реликт. Включен е в първия закон за видова защита в България, обнародван през 1961 г. (Заповед № 761 на Главното управление на горите, публикувана във в. „Известия“, бр. 63/8.08.1961). Защитен е и през 1989 г. със Заповед № 718/20.06.1989 г. на КОПС (ДВ, бр. 56/21.07.1989). Защитен е и от Закона за биологичното разнообразие (Приложение № 3, ДВ, бр. 77/9.08.2002), и от Закона за изменение и допълнение на Закона за биологичното разнообразие (Приложение № 3, ДВ бр. 94/16.11.2007). Пърнарът е включен в списъка на лечебните растения, които са под разпоредбите на Закона за лечебните растения (ДВ, бр. 29/7.04.2000). Част от находищата в България попадат в защитени зони от Европейската екологична мрежа „Натура 2000“.

През 1984 г. пърнарът е включен в „Червена книга на НР България“, том I „Растения“ (Велчев, ред. 1984) с категория „рядък“ вид. Той е включен и в подготвеното за печат ново издание на Червената книга, том I „Растения и гъби“ (Пеев, ред.) с категория „застрашен от изчезване“ вид.

Интересен факт е, че с името „пърнар“ в Странджа и в Източни Родопи наричат широколистната група (*Phillyrea latifolia* L.) от сем. Маслинови (Oleaceae), а в Западни Родопи това е името на бодливия залуст, или самодивския чешмир (*Ruscus aculeatus* L.) от сем. Кремови (Liliaceae).

Географското разпространение на вида обхваща Балканския полуостров, Средиземноморието и Португалия, поради което той се смята за средиземноморски флорен елемент (*Med*) по класификацията на Walter (Асьов, Петрова, ред., 2006). Според класификацията на акад. Борис Стефанов (1943) този вид е стационарен термوفит от средиземноморския център. В България се намира северната граница на разпространение на вида. В страната досега видът е бил познат с находища само в южните ѝ части: в Южна Струмска долина (южно от Кресненското дефиле), в долината на река Места (между селата Гърмен и Дебрен), в Южен Пирин (селата Калиманци, Бельово, Пирин, Петрово), в Източни Родопи (единични култивирани индивиди в селата Аврен и Каялоба). Находищата са представени от малки групи от индивиди, които се срещат в диапазона от 90 до 400 m надморска височина (Пеев, Цонева под печат). Според „Конспект на висшата флора на България“ този вид у нас се среща в диапазона от морското равнище до 350 метра (Асьов, Петрова, ред., 2006). В Средиземноморската област пърнарът често формира плътни непроходими храсталачни съобщества. Често те страдат от пожари, но видът много добре се възстановява след тях, образувайки множество коренови издънки.

Пърнарът представлява вечнозелено дребно дърво, до 4-5 m високо, по-често оставащо в състояние на храст с височина 0.8-1.0 метра. Едногодишните клонки възкафяви, после сивокафяви или сивкави, гъсто напластени или с разредени, дребни, звездовидни, обикновено бързо

опадливи власинки. Пъпките са дребни, яйцевидни, тъпни, кафявочервеникави или сивкави, напластени или голи. Прилистниците линейни, тъпни, люсповидни, реснестост, бързо опадливи. Листата с къси напластени или възпукести гръбжу; петурата е корава и кожеста, 2-6 cm дълга и 0.8-2 cm широка, рядко по-дълга и по-широка, светлозелена, яйцевидна, елиптична или продълговата, със закръглена или сърцевидна, по-рядко слабо стеснена основа, по края назъбена, на върха на зъбците с остри, обикновено насочени напред бодилчета, или без зъбци и тогава бодилчетата излизат направо от периферията ѝ; рядко петурата целокрайна, отгоре тъмнозелена, с разпръснати космици, отдолу по-светла, почти пухеста, обикновено бързо оголяваща рядко по жилките със запазващи се власинки; страничните жилки 5-10 двойки, слабо изпъкнали, обикновено завършващи в зъбците. Оста на мъжките реси пухеста, 1.5-5 cm дълга. Мъжките цветове разположени поединично върху оста на ресите, с 4-5(6)-делен околоцветник; тичинките 4-5, голи, пращниците с острие на върха и изрязани при основата. Оста на женските съцветия до 2 cm дълга, напластена или гола. Стълбчета 3, рядко 4-6, извити встрани, малко по-широко на върха. Плодната гръжка 4-20 mm дълга, отначало сравнително тънка, после доста дебела, често бухалковидна, подебела от носещата я клонка, гъсто напластена или с разредени, дребни звездовидни, обикновено бързо опадливи власинки. Зрелите плодове от 1-2 върху двегодишните части на клонките. Купулата полусферична или почти цилиндрична, понякога камбанковидна, обикновено дебелостенна и вдървеняла, едра, дълбока, 1-2.5 cm в диаметър и 1.2-1.8 cm висока, покривайки 1/3-3/4 от плода, рядко целия плод скрит в купулата; отвътре купулата напластена, отвън покрита с напластени или леко пухести яйцевидни до линейно ланцетни разперици или извити дълговидно или кукесто навън, или пък изправени и прилегнали твърди, остри и понякога бодливи или тъпни люспи, често с кафеникави връхчета. Жълдът яйцевиден, яйцевидно удължен или продълговат, рядко пумпаловиден или късо яйцевиден, тъп или с острие на върха, 1.5-3.5 cm дълъг и 1.2-1.8 cm в диаметър, гол или пухест, светлокафяв; ендокарпът гъсто напластен. Цъфти през май. Плодовете узряват на втората година, през август-октомври. Размножава се със семена и издънки. Има слабо семенно и добро вегетативно възобновяване (Ганчев, Бондев, 1966).

У нас са установени няколко разновидности и форми на вида: var. *coccifera* - едногодишните клонки и гръжките на плодовете с разредени дребни, звездовидни власинки, обикновено бързо опадливи; var. *calliprinos* - едногодишните клонки и гръжките на плодовете гъсто напластени, често окосмяването се запазва и върху двегодишните, а понякога и по-старите клонки; f. *calliprinos* - люспите на купулата разперици или извити навън; f. *inops* - люспите на купулата изправени или прилепнали към нея.

Пърнарът обитава силикатни и варовити терени с плътка почва в югозападната част на страната. Имал е по-широко разпространение у нас в миналото. Бил е обект на паша, добиване на дърва за огрев, изсичане за

домакински нужди и за разкриване на обработваеми площи. Сега формира съобщества главно при селата Каменица и Калиманци. В останалите находища в Струмската долина площите не надвишават няколко десетки квадратни метра. Популацията е фрагментирана, изградена от индивиди предимно с вегетативен произход (Пеев, Цонева, под печат).

Стопанското значение на вида се свежда до няколко момента. Видът има високи декоративни качества и успешно се използва в озеленяването. Ценозите на пърнара имат значение за ограничаване на ерозията в районите, където са разпространени. Видът притежава тежка и твърда дървесина, а жълдците се използват за храна на свинете. Кората му се употребява в кожарството. Особено ценна за тази цел е кората на корените, която съдържа до 20 % гъбилни вещества. От ци-тоносната въшка *Lecanium ilicis*, наречена кошенил, която живее върху този дъб, се добива червено багрилно вещество (кърмъз) (Стефанов, 1958). В Средиземноморското дървесина на пърнара се използва главно за горивен материал, но намира приложение и за декоративни цели. Пърнарът притежава лечебни свойства и се използва в народната медицина. Включен е в списъка на лечебните растения в България, публикуван в Закона за лечебните растения (2000).

По време на флористични проучвания, на 13 юли 2008 г., експертът по управление на горските екосистеми от Природния парк „Сините камъни“ инж. Дамян Дохчев открива малка група от ниски храсти над шосето, водещо от Сливен за местността Карандила. Находището е разположено в м. Каракютюк на силно ерозиран склон с наклон 25-30° и изложение юг-югоизток (сн. 1). То се намира в тясна вертикална ивица между 849 и 851

м надморска височина и географски координати в центъра на находището 42°44'07.3" северна ширина и 26°17'27.9" източна дължина и средна надморска височина 850 метра. На площ от около 100 m² са установени 11 индивиди от *Quercus coccifera* L. var. *coccifera* с храстовиден хабитус (сн. 2). Между двата най-отдалечени индивида разстоянието е точно 30 метра. Височината на откритите екземпляри варира от 11 до 77 cm. Те имат характерни кълбовидни корони с диаметри между 15 и 90 cm (таблицата). Тази форма и размери са резултат от пашата на добитък в района на находището. При няколко индивида част от клоните и листата са изсъхнали. Листата на индивидите са по-дребни от нормалните и имат дължина от 7 до 30 mm и ширина от 4 до 17 mm (сн. 3). Хербарни материали от установените индивиди пърнар са внесени в Научния хербариум на Института по ботаника при БАН (SOM 165939; 165940; 165941).

Растителното съобщество, в което са разположени намерените индивиди, е описано от нас на 8.06.2010 г. То е предимно храсталачно с единични екземпляри от дървесни видове с височина до 3-4 m. Почвената покривка е подложена на ерозионни процеси. Дървесната рас-

Таблица
Височини и диаметри на
короните на индивидите
на *Quercus coccifera* L.
в находището
в местността Каракютюк,
ПП „Сините камъни“.

№ на индивида на <i>Quercus coccifera</i>	Височина, cm	Диаметър на короната, cm
1.	12	18
2.	77	90
3.	14	18
4.	11	18
5.	19	33
6.	30	28
7.	23	15
8.	29	42
9.	37	61
10.	48	66
11.	50	60

теву: *Dactylis glomerata* L., *Festuca rubra* L., *Festuca valesiaca* Schleich. ex Gaudin, *Phleum phleoides* (L.) Karst., *Koeleria nitidula* Velen., *Brachypodium sylvaticum* (Huds.) P. Beauv. Единично и на по-големи петна се среща *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn. Поединично или на малки групи се срещат: *Digitalis lanata* Ehrh., *Pulsatilla montana* (Hoppe) Rehb., *Hieracium* spp., *Campanula lingulata* Waldst. et Kit., *Viscaria vulgaris* Rohl., *Teucrium chamaedrys* L., *Fragaria vesca* L., *Filipendula vulgaris* Moench, *Primula veris* L., *Trifolium montanum* L., *T. ochroleucon* Huds., *Euphorbia cyparissias* L., *Sanguisorba minor* Scop., *Dorycnium herbaceum* Vill., *Leontodon* sp., *Carex* sp., *Rumex acetosella* L. и др. Общото покритие на растителната покривка в находището е около 50 %. По всички дървета и храсти има характерни белези от паша на добитък. Установеното в Източна Стара планина находище е с най-голяма надморска височина, превишаваща с над 400 m най-високите находища в България. Очевидно е, че това находище е разположено най-северно на територията на България, а следователно и в Европа - т.е. **това е най-северната установена точка от ареала на вида!** Произходът на находището, включващо 11 индивида на пърнара, е неясен. Ясно е само, че е естествено и е било подложено дълги години на паша на добитък, което не е давало възможност да бъде забелязано и описано по-рано.

Като основен отрицателно действащ фактор върху състоянието на индивидите на пърнара в находището е пашата на добитък, която не позволява нормалния растеж и развитие на индивидите. Затова препоръчваме да бъдат взети мерки за ограничаване на достъпа на животни до находището чрез заграждането му за период от време, който би позволил откритите екземпляри да се развият нормално. След заграждане на находището предлагаме ежегодно да се следи развитието на индивидите и да се проследяват резултатите от взетите мерки на опазването им - промяна в хабитуса, височината, размера на листата на установените индивиди. Смятаме, че е напълно вероятно в близост до установеното находище да има и други екземпляри от този вид. Затова трябва да бъдат взети мерки за тяхното издирване и опазване в бъдеще.

По време на флористичните проучвания в ПП „Сините камъни“ на 8.06.2010 г. бяха установени нови видове за флората на парка: *Sorbus umbellata* (Desf.) Fritsch ssp. *umbellata* - сенниковидна мукина от сем. Розоцветни (Rosaceae). Едно находище в близост до природния феномен - скалата „Ръкавичката“, и до резервата „Кутелка“ - в пукнатина на скала при надморска височина

872 метра и координати 42°43'58.4" северна ширина и 26°19'58.2" източна дължина - SOM 165942; 165943 (сн. 4, 5). Друго находище на същия вид бе открито на 9.06.2010 в местността Карандила, в гора от мизийски бук (*Fagus sylvatica* ssp. *moesiaca* (K. Maly) Hjelmquist, при надморска височина 951 метра и географски координати 42°43'08.1" северна ширина и 26°22'29.5" източна дължина (SOM 165937; 165938).

Друг рядък и ендемичен за Балканския полуостров вид от флората на България бе описан в близост до находището на *Quercus coccifera*. Това е находище на *Dactylorhiza kalopisii* E. Nelson - калописиев гланокоренник от сем. Салепови (Orchidaceae) - защитен от ЗБР вид, включен в „Червена книга на Р България“, т.1 „Растения и гъби“ (Пеев, рег.) с категория „критично застрашен“ вид. Местнообитанието на рядката орхидея е също в м. Каракютюк, на замочурена горска поляна в близост до малко поточе (сн. 6). Установени са общо 6 цъфтящи индивиди, разположени в две групи по 3 екземпляра, отстоящи на около 20 m една от друга. Координатите в центъра на находището са 42°44'27.5" северна ширина и 26°17'46.6" източна дължина, а надморската височина е 867 метра (SOM 165935). Дървесната растителност около находището е представена от *Pinus sylvestris* L., *Fraxinus ornus* L., *Carpinus betulus* L., *Prunus cerasifera* Ehrh., храстовата от *Ligustrum vulgare* L., *Juniperus communis* L., *Rosa canina* L., *Crataegus monogyna* Jacq., *Euonymus verrucosus* Scop., *E. europaeus* L., *Thymus* sp. и тревната от *Deschampsia caespitosa* (L.) Beauv. (доминира в тревната покривка с около 40-50 % покритие в съобществото), *Filipendula vulgaris* Moench, *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn., *Poa pratensis* L., *Festuca rubra* L., *Carex* spp., *Ranunculus repens* L., *Potentilla erecta* (L.) Raeusch., *Hypericum perforatum* L., *Holcus mollis* L., *Euphorbia cyparissias* L., *Eryngium campestre* L., *Hieracium* spp., *Agrimonia eupatoria* L., *Plantago lanceolata* L., *Ranunculus acris* L., *Fragaria vesca* L., *Ajuga genevensis* L., *Stellaria graminea* L., *Trifolium repens* L. и др. В заключение е необходимо да се каже, че флористичните изследвания в ПП „Сините камъни“ - Сливен, трябва да бъдат продължени и това със сигурност ще донесе още нови и интересни флористични находки.

Литература

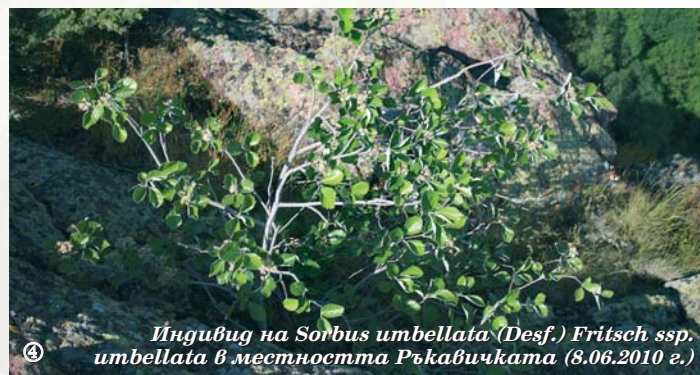
1. Асџов, Б., Петрова, А. (рег.). Конспект на висшата флора на България. Хорология и флорни елементи. С.: БФБ, 2006. 454 с.
2. Велчев, В. (рег.). Червена книга на НР България. Т. 1. Растения. С.: БАН, 1984. 448 с.
3. Ганчев, И., Бондев, И. *Quercus coccifera* L. - Във: Йорданов, Д. (рег.). Флора на НР България. Т. 3. С.: БАН, 1966, 108-109.
4. Закон за биологичното разнообразие. - Държавен вестник, бр. 77, 2002.
5. Закон за изменение и допълнение на Закона на биологичното разнообразие. Указ. № 354. Приложение № 2 и 3 към чл. 37.3. Растения. - Държавен вестник, бр. 94, 2007.
6. Закон за лечебните растения. - Държавен вестник, бр. 29, 2000.
7. Заповед № 761 на Главното управление на горите. - Известия, бр. 63, 8 август 1961.
8. Заповед на КОПС №718/20.06.1989. - Държавен вестник, бр. 56, 21 юли 1989.
9. Пеев, Д. (рег.). Червена книга на Република България. Т. 1. Растения и гъби. С.: БАН (под печат)
10. Пеев, Д., Цонева, С. *Quercus coccifera* L. - Във: Пеев, Д. (рег.). Червена книга на Република България. Т. 1. Растения и гъби. С.: БАН (под печат)
11. Стефанов, Б. Фитогеографски елементи в България. Сборник. С.: БАН, 1943. 509 с.
12. Стефанов, Б., Ганчев, А. Дендрология. Второ издание. С.: Държавно издателство за селскостопанска литература, 1958. 652 с.

Един от индивидите на *Quercus coccifera* L. в находището (8.06.2010 г.)

Клонка с листа на *Quercus coccifera* L. в находището (8.06.2010 г.)

Индивид на *Sorbus umbellata* (Desf.) Fritsch ssp. *umbellata* в местността Ръкавичката (8.06.2010 г.)

Клонка с листа на *Sorbus umbellata* (Desf.) Fritsch ssp. *umbellata* (8.06.2010 г.)

Част от находището на *Dactylorhiza kalopisii* E. Nelson в ПП „Сините камъни“ (8.06.2010 г.)

Селекция на бялата мура за целите на сортово семенпроизводство

Ст.н.с., г.с.н. Румен ДОБРЕВ - Институт за гората при БАН

*През 1988 г. със съдействието на Комитета по горите при Министерския съвет започнаха системни и целенасочени генетико-селекционни изследвания с представителни произходи на бялата мура (*Pinus peuce Griseb.*) в България. Изследванията включваха установяване на вътрешовидовата изменчивост и изпитване на избраните произходи и полусибсови потомства при условията на опитни култури при различен екологичен фон.*

В резултат от проведените генетико-селекционни изследвания с избрани произходи от бяла мура беше **селекциониран произходът от Северен Пирин**, Разлог, 1900 m надморска височина. Той се характеризира с превъзходен растеж по височина и диаметър при възраст на потомствата 16 години, статистически достоверни коефициенти на фамилна и индивидуална наследяемост и висока генотипна стабилност на растежа по височина и диаметър в серия от три опитни култури, създадени при по-малка надморска височина - от 1000 до 1450 m в Централен Балкан и Рила. Този произход има качества на сорт-популация.

Произходите от Северен Пирин, Разлог, 1700 и 1900 m н.в. са с висока продуктивност и добре адаптирани към по-нискотландски, съответно към по-сухи условия, което има особено голямо значение във връзка с глобалната тенденция към затопляне и засушаване на климата. От двата произхода както по отношение на растежа по височина, така и по отношение на растежа по диаметър, първи ранг заема произходът от Северен Пирин, Разлог, 1900 m надморска височина.

Незначителните различия между произходите от относително постоянна географска ширина и дължина, но от различна надморска височина, както и установената тенденция „център-периферия“, в зависимост от надморската височина, дават основание при следващото събиране на репродуктивни материали те да се събират от центъра или в близост до центъра на всяка популация. Необходимо е съгъстяване на мрежата от изследвани популации в хоризонтален план. Това би дало възможност за установяване на границите на популациите с най-добри генетични качества. При условие че отново най-добрата популация е тази от Северен Пирин, Разлог, 1900 m н.в., за което има твърде големи основания, експериментът ще има характер на повторение по време и тази популация може да стане източник на репродуктивни материали за създаване на вегетативна семенпроизводствена градина за производство на изпитани (елитни) семенни материали.

Съгласно международните стандарти потомствени и провиниенчни опити се провеждат с повторения по място и по време.

Първата серия - реколта 1988, беше изпитана паралелно в два разсадника в реплицирани и рандомизирани експерименти и от произведените фиданки бяха създадени 6 опитни култури в Пирин, Рила и Централен Балкан. Общият брой на изпитваните произходи е 13, броят на полусибсовите фамилии, изпитвани в различните опитни култури, е от 112 до 170. Схемите на засаждане са от типа рандомизиран пълен блок с модификация от типа фамилен блок с 6 до 8 повторения. Опитните култури се намират в: Централна Стара планина - Стара река (1000 m) и Сливен (1000 m); Рила - Кос-

тенец (1850 m), Якоруда (1450 m) и Белица (1650 m); Пирин - гр. Гоце Делчев (1450 m).

Втората серия - реколта 1991, беше изпитана паралелно в същите два разсадника, но произведените 2-годишни фиданки бяха използвани инцидентно от РДГ - Благоевград, за залесяването на едно пожарище в района на ДЛ - гр. Гоце Делчев. Резултатите от проведените измервания в условията на разсадник показват висока степен на корелация между първата и втората серия потомствени и провиниенчни опити, като по отношение на дължината на епикотила на едногодишните фиданки корелацията между изследваните произходи от двете реколти е 0.907 [$P = 0.0125$].

Бялата мура е най-ценният иглолистен горскогървесен вид в България (Стефанов, Ганчев, 1953). Горите от бяла мура са източници на висококачествена и с висока цена дървесина, която има многостранно приложение главно в дърворезбата и изработването на скъпи мебели. Нещо повече, естествените насаждения от този вид имат неоценими почвозащитни, средообразуващи, водоохранни и противоерозионни функции към горната граница на гората. Запазването и коректното използване на вида е от важно значение за подобряване на неговите защитни функции и за осигуряване на необходимото количество мурови материали за дървесната индустрия.

Резултатите, получени от първата и втората серии от потомствени и провиниенчни тестове на бялата мура в разсадникови условия, както и резултатите от първата серия опитни култури в горски условия, могат да се използват за получаване на лиценз за селектираната сорт-популация, а също така за разработване на методология и създаване на база за производство на висококачествени репродуктивни материали от бяла мура за целите на лесовъдската практика за получаване на висококачествена дървесина при кратка ротация.

Повторенията в пространството и във времето на получените резултати от потомствени опити на най-добрите произходи на бялата мура в България в опитни култури в горски условия ще дадат възможност за получаване на обществено признание на селектираните потомства и произходи и за включване на заинтересовани фирми в изграждането на базата за сортово и елитно семенпроизводство на бялата мура - най-ценният иглолистен горски гървесен вид в България. Вариетет (култивар), или сорт, представлява клон или популация от семенни фиданки, които притежават достатъчно превъзходни характеристики, за да заслужат култивиране и дадено нелатинско име. Няма формални правила за описание и наименование на култиварните вариетети (Wright, 1976).

От растителната география е известно, че планината Пирин се намира в центъра на естественото раз-

пространение на бялата мура на Балканския полуостров (Стефанов, 1943, Димитров, 1922).

Като правило богатството на гени в централните популации (по-големите популации) на даден вид е по-значително. От такава гледна точка може да се обясни и по-високата адаптивна способност в серията от опитни култури на среднопланинските произходи на бялата мура от Северен Пирин.

Най-голямото формово разнообразие на бялата мура се наблюдава в популацията в отдал 99 g на Разложкото горско стопанство (Дойков, 1981).

Популациите, които са близо до центъра на ареала на вида, са обикновено напълно непрекъснати. Те също показват една относително висока популационна плътност на единица площ и по-голямо индивидуално варирание в сравнение със средното за популациите на вида. При периферните популации тенденцията е към честа изолация, ниска популационна плътност и ниска индивидуална вариация (Maug, E., 1970).

Централните произходи на бялата мура в България имат по-големи коефициенти на повторяемост на признаците на шишарките и шишарковите люспи в сравнение с маргиналните произходи. С увеличаването на надморската височина в основния височинен профил

(Северен Пирин, 1700-1900-2100 м н.в.) се наблюдават първоначално увеличаване на стойността на коефициента на повторяемост и последващо силно спадане - при 2100 м в сравнение с 1900 м и 1700 м надморска височина. Тази тенденция се запазва и през двете пълни семеносни години. Ако се вземе предвид целия изследван естествен ареал на бялата мура в България, коефициентът на повторяемост показва слаба тенденция на намаляване от произходите в центъра към периферията, т.е. с по-високи стойности на коефициента на повторяемост се отличават произходите от централните части, докато от крайните части те са с по-ниски стойности.

Със статистически достоверни оценки на коефициентите на фамилна и на индивидуална наследяемост на растежа по височина и диаметър на 16-годишни потомства и в трите опитни култури се отличава произходът от Северен Пирин, Разлог, 1900 м надморска височина. Сравняването на оценките на коефициентите на фамилна и индивидуална наследяемост на растежа по височина на 16-годишни потомства от изследваните 13 представителни произхода на бялата мура в България в трите опитни култури показва стабилността, с която се характеризират тези оценки.

Възстановяване на местообитанията и биологичното разнообразие на територията на Природен парк „Българка“

Дванадесет дневни и нощни грабливи птици - три улулицы, два бухала и седем мишелова, от които шест обикновени и един белоопашат, успешно преминаха своята едномесечна адаптация в новоизградените волиери край Габрово и полетяха в природата.

Настаняването на птиците се извърши по проект „Възстановяване на местообитание и биологичното разнообразие на територията на Природен парк „Българка“, който бе спечелен през лятото на миналата година от Дирекцията на парка и се изпълнява по Оперативна програма „Околна среда 2007-2013“.

Птиците са пациенти на Спасителния център за диви животни - Стара Загора, и около месец останаха в новия си дом, като през това време бяха наблюдавани от експерти на парка. Целта беше да свикнат с новите условия на живот и след освобождаването си да се адаптират успешно към средата.

Волиерите са разделени на две и са пълно копие на клетките от Центъра в Стара Загора. Всички птици са маркирани с пръстени и престоят им в клетката се наблюдава чрез видео устройство.

Към волиерите са пригодени специални улеи, през които се пуска „живата“ плячка за храна - мишки или друг вид гризачи, за да могат грабливите птици да развият своя ин-

стинкт да ловуват.

Самото строителство на двата волиера приключи през април тази година.

Схемата с адаптационните волиери се използва за пръв път в България.

Продължава изпълнението и на останалите предвидени дейности по проекта като биологичното възстановяване на бивша каменна кариера. Очаква се дейността да приключи до ноември 2011 г., като целта е да бъде възстановена напълно територията на кариерата.

Друго направление по този проект е запазване и възстановяване на старите местни овощни сортове и автохтонната порода средностаропланинска овца.

Експертите от ДПП „Българка“ се надяват чрез създаването на генната банка от 72 фиданки, която впоследствие да се разшири, да се съхранят месните сортове от овощни видове и да се възстановят свързаните с отглеждането им местни земеделски практики.

Идеята е чрез запазването и възстановяването на породата средностаропланинска овца да се спрат сукцесионните процеси по билните поляни на парковата територия и да се възстанови типичното за тази част на планината биологично разнообразие във флората и фауната. За целта Дирекцията на парка

изгради лятна и зимна кошара за отглеждането на стадо от средностаропланинска овца. От получената продукция от животните ще се стимулира запазването и популяризирането на характерни местни продукти от мляко и изделия от вълна.

Това бе и целта на участието на парковата дирекция в международното изложение „Тера Магре“, което се проведе за пръв път в България от организацията Slow Food. Мероприятието, което се изпълнява по проект на WWF, се състои в Ботаническата градина на Софийския университет под патронажа на министъра на земеделието и храните Мирослав Найденов. Идеята на изложението бе да се представят разнообразни екологични храни и продукти, техники на приготвянето им и да се срещнат и обменят опит производители от различни места на Европа. Три дена организаторите се радваха на нестихващ интерес от множество посетители и гости, като над 150 бяха само участниците от балканските държави. Експерти от ДПП „Българка“ съвместно със собственици на две стада от средностаропланински овце представиха различни продукти от овче мляко, както и традиционни за района сладкарски изделия.

Мария БАШЕВА
експерт към ДПП „Българка“

Влиянието на климатичните промени върху горите в Североизточна България

Ст.н.с. д-р Надежда СТОЯНОВА - Секция „Горска екология“, Институт за гората при БАН

За горските екосистеми в Североизточна България са правени редица изследвания, въз основа на които може да се обобщи, че при някои от горите се наблюдава влошено състояние. То се свързва с комплексни причини, включително и климатични особености, довели до хроничен воден дефицит, особено при надморска височина под 800 метра.

Характеристиката на промените в климата през засушливия период 1982-1994 г. и влиянието на засушаването върху горските екосистеми е направена от Раев и Роснев (2003), които очертават ефекта от това явление върху състоянието на горите през изследвания период. Установени са определени закономерности между климатичните промени и здравословното състояние на основните дървесни видове. Резултатите са показателни за **водеща роля на климата върху функционирането на екосистемите**, което е по-ясно изразено в ниската лесорастителна зона, където са разпространени дъбовите гори. Изтъкнато е, че засушаванията се проявяват най-често в зоната до 800 м н. в., а там са разположени около 60 % от нашите гори. Значителна част от дъбовите гори заема *Quercus cerris* L. Този вид е смятан за твърде устойчив на засушавания и биотични увреждания. До 1989 г. е имал по-добро здравословно състояние от зимния дъб, тъй като повредите и съхненятията са били твърде ог-

раничени. След това обаче започва масово съхнене, придружено от силно развитие на водни леторасли по стъблата на цера и масови повреди от гъби. Това първоначално се наблюдава в Североизточна България, а след това и в останалите части на страната. Интензивността на този процес и след предприетите санитарни мероприятия е голяма, като продължава до 1995 година.

При характеризиране на природните ресурси през засушливия период 1982-1994 г. в рамките му е установен много продължителен засушлив период в естествени горски екосистеми, представителни за гори от *Quercus cerris* L. Анализирани са резултатите въз основа на метеорологични данни от станцията „Суворово“ на Института за гората при БАН. Те показват, че през това време **са възниквали периоди с крайно неблагоприятни условия за естествена дъбова и друга горскогорска растителност** и това се смята за причина за съхнене в естествените гори от зимен дъб и

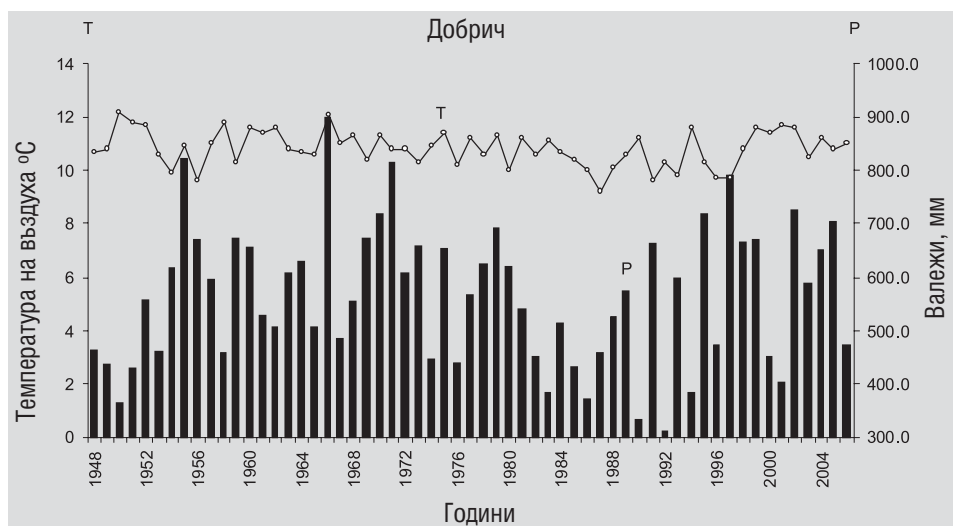
от цер. Загинали са част от изкуствените горски екосистеми. Най-значително нарастване в температурата на въздуха е констатирано през 1990 и 1994 година.

Отразените климатични промени в Североизточна България показват, че за разглеждания период (1982-1994 г.) е съществувал екологичен риск за устойчиво развитие на горскогорска растителност.

За характеризиране на някои съвременни тенденции на климата за Североизточна България разглеждаме климатичните условия за един по-дълъг период от време (1948-2006 г.). Това е направено въз основа на данни от метеорологичната станция Добрич (43°34' с. ш. и 27°51' и. д., по Гринуич) при 251 м н. в. (Източник: НИМХ при БАН; в СТ на НСИ на Р България). Въз основа на съответни метеорологични данни са съставени графики и е направена кратка климатична характеристика за района.

От графиките (*фигурата*) може да се проследи многогодишната динамика в средногодишната температура на въздуха за периода от 1948 до 2006 г., както и изменението в годишната сума на валежите. Определена е средногодишната температура на въздуха за същия период, която е 10.8° C.

Според данните се констатира, че по-висока от определената средна температура за този многогодишен период (1948-2006 г.) е била температурата за над 40 % от всичките тези години (между 10.9 и 12.2° C). Както се вижда от температурната графиката, сравнително най-ниска е била средногодишната температура на въздуха през 1987 г. (9.2° C), а най-висока - през 1950 (12.2° C) и 1966 г. (12.1° C). Следва да се отбележи, че от 1999 до 2006 г. за няколко поредни години се установява по-топъл период,

Фиг. Многогодишна динамика в температурата на въздуха и изменение на валежите за периода 1948-2006 г.

през който преобладават средногодишни температури на въздуха над 11° C (11 - 11.7° C), с изключение на 2003 (10.5° C) и 2005 г. (10.8° C). На приложената фигура е показано и изменението на валежите по години за целия разглеждан период (1948-2006 г.). Установено е, че средното количество валежи за целия период е 564.2 милиметра. Както се вижда от графиката за валежите, те са разпределени неравномерно за отделните години през същия период от 59 години. Валежният максимум е през 1966 г. (901.4 мм), следвано от 1955 г. (824.2 мм) и 1970 г. (718.9 мм), когато валежите са също повече. Валежният минимум за същия период е през 1992 г. (311 мм). От графиката за валежите се констатира, че сравнително по-неблагоприятни за влагообеспечаване на горскогоресната растителност са и годините с валежи между 350 и 400 мм, съответно за 1950 и 1994 година.

Данните показват, че относително по-сухи са поредните години от 1982 до 1987 г., с вариране в годишните суми на валежите между 372 и 456 мм (без 1984 г., с 513 мм валежи). Сравнително най-сухи са годините 1992 (311 мм) и 1990 (333 мм). От графиките се вижда, че след 1980 г. със сравнително по-малко валежи и по-висока температура на въздуха се характеризират годините 1983, 1990, 1994, 2000, 2001 и 2006. Въз основа на направените съпоставки са характеризирани метеорологични показатели за ниската лесорастителна зона на Североизточна България и са отразени някои специфични страни на климатичните условия.

Както се знае, заедно с температурния режим, валежите са от решаващо значение за качеството на климатичните ресурси и за устойчивото развитие на горските екосистеми. **Измененията на климата** могат да имат отрицателно влияние върху растителното биоразнообразие и да представят **екологичен риск за състоянието на горските екосистеми**. За горскогоресната растителност от умерения климатичен пояс, където нерядко възникват продължителни периоди на горещо и сухо време, негативно е влиянието на засушаванията, които са един от най-неблагоприятните климатични фактори за горите от умерените ширини.

100 години от рождението на инж. Йордан ПЕТКОВ

През 2010 г. се навършват 100 години от рождението на един от най-изтъкнатите лесовъдци от втората половина на XX век - инж. Йордан Александров Петков.

Роген е на 27.10.1910 г. в Радомир. Основно образование завършва в родния си град, а гимназия - в София, през 1929 година. Висше образование получава в Агрономо-лесовъдния факултет на Софийския университет през 1934 година. Повече от три десетилетия заема редица отговорни постове в управлението на горите и обществено-политическия живот на страната. Бил е лесничей в горските стопанства в Девин и Широка поляна, директор на Радомирското лесничейство и началник на новооткритата Секция по залесяване и укрепяване на пороищата в същия град.

От 1950 до 1954 г. е началник на отдел „Кагри“ към Министерството на горите. От 1954 до 1957 г. е директор по залесяването в Управлението на горското стопанство към Министерския съвет. От 1957 до 1962 г. е заместник-председател на Управлението на горите към Министерството на земеделието и горите, а от 1966 до 1971 г. е заместник-министър на горите и горската промишленост. През периода от 1971 г. до пенсионирането си през 1976 г. е първи заместник-министър на горите и опазване на природната среда. Като директор на лесничейството и началник на секцията УПЗ в Радомир инж. Йордан Петков се проявява като голям специалист, организира и провежда залесяването около града и в много други райони на Радомирска околия. Благодарение на доброто му отношение към служителите и горските работници работата се изпълня-

ва с лекота.

Принципност, вискателност, отзивчивост и човешко отношение към хората не изчерпват напълно добродетелите на Йордан Петков като ръководител през периода, когато заема отговорни длъжности в управлението на горите. Като началник на отдел „Кагри“ през 1950-1954 г. слага край на необоснованите размествания на служителите не само в централното управление, но и по места, без да се омаловажават и остават не санкционирани допусканията слабости. Това става линия на ръководствата и в по-ниските нива на управлението и създава стабилна обстановка за работа.

За добре изпълнените задачи поощрява служителите си със съответните материални и морални награди.

В качеството си на главен редактор на списанията „Горско стопанство“ и „Горско стопанство и горска промишленост“ в продължение на 28 години в десетки свои публикации той отразява не само успехите, но и слабостите в работата по залесяване и стопанисване на горите.

Отговорен редактор е на книгите „Горите и горската промишленост в България“ (1968), „Българска гора“ (1974) и други.

За цялостни заслуги в управлението на горското стопанство Йордан Петков е един от първите, удостоени със званието „Заслужил лесовъд“.

И след пенсионирането си, до смъртта си през 2003 г., той продължава да бъде за състоянието на българското горско и ловно стопанство.

Д-р инж. Георги СТЕНИН
бивш първи зам.-председател
на Комитета по горите

Публично-частните партньорства в Регионален парк „Делтата на По“ - Италия

Представители на десет паркови администрации от България взеха участие в обучение и запознаване с практиките за публично-частни партньорства на територията на Регионалния парк „Делтата на По“, разположен в италианските провинции Венеция, Равена и Ферара. Обучението е реализирано в рамките на проекта „Публично-частните партньорства - в услуга на природата и хората“, съгласно договор за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по Оперативна програма „Административен капацитет“ с регистрационен № A08-14-15-C/10.02.2009 г.“

Регионалният парк „Делтата на По“ е природен резерват, чието име подсказва, че се намира в делтата на величествената река По, между провинциите Ферара и Равена. Той е най-големият природен резерват в региона Емилия Романя, създаден е през 1985 г., с обща площ 59 118 хектара. Паркът е включен в листата на ЮНЕСКО за световно природно наследство. Територията на Парка представлява удивителна мозайка от суша и вода, предлагаща добри условия за храна и гнездене на различни видове водни птици.

Територията на делтата на река По е най-големият комплекс от влажни зони в Италия и е международно признатата стратегическа точка в миграцията и гнезденето на голям брой птици.

Флората в Регионалния парк е представена от над 1000 вида - псамофити, хидрофити, хелофити, други изключително редки видове - морска лавандула, захарна тръстика, бяла водна лилия и водна тинтява. Често срещани от дървесните представители са каменния дъб и пинията. Фауната се характеризира с изключително разнообразие. От особено значение за тази местност са местообитанията на различни видове птици, мониторирани са над 135 вида - голям гмурец, голям корморан, гривеста чапла, бяла лопатарка, черна каня, кривоклюн брегобегач и други.

Регионалният парк „Делтата на По“ разполага с девет посетителски центъра: Музей на сребърната лагуна, Къща на перерудите, Солницата в Червия, Образователен център в солницата на Комакио, Ка Векия, Образователен център на Месола, Фабрика за Мариноване на змиорки, Посетителски център „Палацоне Сан Алберто“ и Музей на лагуните.

Обучението на българските експерти и директори в Регионалния парк „Делтата на По“ бе свързано с посещения на посетителски и информационни центрове, солници, прилаганите практики на територията на парка, представяне на презентации относно съвместната работа на частните партньори и държавната паркова администрация.

Имахме възможността да се запознаем с продуктите, които се произвеждат в парковите територии със

съвместната работа на частните партньори: готварска сол, козметични продукти, солени шоколади, Маринована аншоа, миди и други.

Типичен пример е фабриката за Мариноване на змиорки, която се намира в Посетителския център в Комакио. Едната част от фабриката е превърната в музей, а в другата все още има производство. Партньорството със собственика на фабриката улеснява извършването на контрол върху количеството на произведена продукция от змиорка. Други дейности на фабриката са развъждане на риба в лагуните и риболов, надзор срещу незаконен риболов, вътрешен мениджмънт и маркетинг. Посетителските центрове също се поддържат от частни партньори. Частният партньор печели от продажбата на сувенири и рекламни материали, а ползата за публичния партньор е свързана с поддръжката на центъра и осигуреното обучение на посетителите.

Запознаването с практиките за публично-частни партньорства в района на Червия се осъществи в солницата, в която се произвеждат освен готварска сол и козметични продукти, и... солени шоколади. Поддържането на солниците има важно значение за съхранението на влажните зони и опазване на голямото разнообразие на редки птици в района.

В Посетителския център в Червия получихме информация за неговата дейност. Интерес представлява участието на частния партньор, осигуряващ провеждането на обучения с ученици, които идват с транспорт, осигурен от публичния партньор. Така посетителският център представлява непрекъснат поток от туристи и ученици. В центъра се извършват и наблюдения на различни видове птици, за което са изградени специални наблюдателни щитовете.

Проведеното обучение с представители на десетте паркови администрации от България постави основите на добро международно партньорство, запозна ни с добри практики, които могат да се прилагат успешно на територията на нашите паркове.

Зорница СТРАТИЕВА
ДПП „Витоша“ - София

Част от участниците в обучението във Венеция

Сивата топола - незаслужено пренебрегвана

*Състоянието на тополовото стопанство у нас ми даде повод да споделя опита на Държавното ловно стопанство „Тунджа“ - Ямбол (РДГ - Сливен) в един „сектор“ в тополовдството. Става въпрос за групата *Populus canescens* (сиви тополи), в частност за култивара - Р.Вд св II/38. Този клон, както е видно, е български. Селекциониран е от проф. Михаил Петров и единствено в Ямбол са създадени и запазени опитни култури, като посадъчният материал за тях бе произведен в разсадника на стопанството. Тук е мястото да отбележим изследователската и селекционната работа в миналото в тази област на изтъкнати наши научни работници, резултатите от която почти не се използват в практиката.*

Нашият опит с култивара св II/38

През февруари 1991 г. бяха взети коренови резници от Института за гората при БАН от опитна култура, от която в момента са останали само две дървета с множество издънки около тях. Резниците бяха заложени в горския разсадник „Ормана“ на ДЛС „Тунджа“ - Ямбол, и през пролетта на 1993 г. бе създадена първата култура с опитна цел от 50 двегодишни фиданки на алувиална почва и гъстота 4 x 3 метра. От тази култура през 1998, 2001 и 2007 г. бяха заложени още няколко опита с обща площ над 20 дка, като за посадъчен материал бяха използвани готови фиданки от коренови издънки, от които имаше в големи количества (към 1998 г. - над 2000 броя). При тази изключителна издънкова производителност впоследствие се установи, че и при нисък процент на прихващане (около 50) след 6-7 години цялата площ се самопопълва. По-важното обаче е, че след първи и логично следващи турнуси се получават насаждения с 5-6 и повече фиданки на квадратен метър. Това бе наблюдавано след изсичането на единадесетгодишна култура в началото на 2009 година.

Едногодишно насаждение след изведена сеч

В края на последвалия вегетационен период фиданките бяха на възраст от една до три години, тъй като преди сечта в културата имаше издънкови фиданки, които се запазиха след нея. Голяма част от едногодишните достигнаха височина 3-3.5 метра. Нека подчертаем, че става въпрос не за пълни издънки, а за коренови, които са устойчиви на ветроломи в бъдеще. Естествено ще се извършват отгледни сечи без материален до-

бив, което е за предпочитане пред самоизреждането, но отпадат всички работи по създаването на горски култури: почвоподготовка, залесяване, отглеждане и други. И след елиминирането на изкореняването и избулването на пълновете би трябвало да се очаква пълноценно ползване при продължителен брой турнуси, тъй като почвата едва ли ще влоши качествата си. Издънковата възобновяемост на св II/38 гарантира успешни крайречни залесявания и залесявания за усвояване на пустеещи земи при изпълнение на екологични проекти.

Опитите бяха направени на алувиални, чернозем-смолници и алувиално-ливадни почви и резултатите са много добри. В отлично състояние са и дърветата в Института за гората върху чернозем-смолници и 25 дървета на сиви почви в

бивша площ на горския разсадник на ГС - Шумен. Там те са залесени в една редица на разстояние 1 м едно от друго, поради което не могат да се правят изводи за растежа и производителността им, но, както казахме, са в отлично състояние (среден диаметър около 40 см и височина 26 м). Тези опити подкрепят мнението на проф. Атанас Ганчев, който пише: „Становището, че тополатата трябва да се култивира само на крайречни, влажни почви с плитки подпочвени води трябва да се коригира.“ (сп. „Горско стопанство“, бр. 9, 1967 г.). В книгата си „Селекция на белите и трепетликовите тополи“ (1983) проф. Пенчо Ганчев посочва: „Важен и основен момент от развитието и растежа на тополи-те от секция Леуце е и тяхната коренова система, доб-

Седмнадесетгодишна култура

ре развита особено при бялата и сивата топола, където страничните корени достигат встрани от короната до 30-35 м и дълбочина 1.50 м.“ И още: „Тънките коренчета, които са най-активната част на кореновата система, при бялата и сивата топола заемат близо 50-60 % от общата им маса. Благодарение на тези ценни биологични свойства, сивата и бялата топола могат добре да понесат засушаванията.“

Това бе категорично констатирано и при изпитване на няколко сорта тополи в миналото - до 1985 г., в съществуващия тогава национален популетум край Ямбол. Поради разкриване на кариера за пясък в непосредствена близост до популетума нивото на подпочвените води се понижи със 7-8 метра. Площите силно се грезираха и единствените, които оцеляха при тези условия, бяха сивите тополи. Естествено прирастът им чувствително намаля.

За интензивността на растежа може да се съди от данните от измерванията, отнесени към един хектар. При гъстота 4 х 3 м и възраст 17 г. на културата (19 години на дърветата) средният гуаметър е 34 см, а средната височина - 24 метра. При сортиментирание се получи запас 850 м³ стояща маса на хектар! Трябва обаче да отбележим, че от стъблени анализ, извършен на 15 юни 2010 г. на средно моделно дърво, е установено, че на 6 години е било 3 м високо, а по-горе посочихме издънки с височина 3.5 м за едногодишно насаждение. Данните от моделното дърво потвърдиха резултатите от сортиментиранието, а именно 770 м³ **стъблен обем** на хектар при посочения вариант. Известно е, че на същата възраст евроамериканските хибриди у нас дават запас 250-500 м³ **стояща маса**. Те са и със значително по-малко специфично тегло. Например I-214 е около 340 мг на см³, а на сивите - над 500 милиграма. Ясно, че рангеманът на сивите тополи при производство на целулоза ще е доста по-висок.

Ето и една констатация: „На първо място между най-перспективните хибридни тополи за използване на дър-

Искам да подчертая, че съм далеч от мисълта да омаляваме черните тополи. Техните качества са добре известни.

От теглото може да се изчисли ориентировъчно (тъй като се игнорират другите фактори поради липса на данни) и горивната стойност на сивите тополи, като

Дори при нисък процент на прихващане след 6-7 г. площта се самопопълва

се позволим на мнението на много автори, че средната горивна стойност на тополите е 59 % спрямо бука, който се взема за еталон. Тези 59 % са установени за приблизително 450 мг средно специфично тегло на тополите, така че тя излиза около 70 % за сивите. Изводът е, че е оправдано използването на сивата топола за биомаса и енергийни нужди.

Сv II/38 изключително успешно се преборва с плевелната растителност - оставена без никакви грижи след първата година, постепенно надделява над плевелите. Искам да добавя още, че би могло насажденията да се поддържат постоянно в млада възраст с оглед на това, че младите гори отделят по-интензивно кислород, а световната тенденция в залесяването е усвояването на вредните емисии в атмосферата. Както е известно, за натрупване на един грам сухо вещество тополите усвояват около 50 мг CO₂ и са рекордьор в това отношение сред масово разпространените видове у нас. За сравнение да припомним, че на второ място е брезата с около 20 милиграма. Като казваме това, не бива да забравяме бързия растеж на тополите и отпук да преценим „работата“ им в тази насока.

Не е без значение и фактът, който установихме - има много добро прихващане при засаждане на пълне, извършено на 28 май, като прирастът към 25 август бе 80-90 сантиметра. Това показва, че с култивар *II/38* може успешно да се залесява и в един закъснел за дейността период.

Поради качествата, които посочих, смятам, че сивата топола повече не бива да бъде пренебрегвана, а да намери заслужено място в ползрението на колегите, имащи отношение към проблемите и целите на тополовото ни стопанство.

Инж. Вълчо СВИНАРОВ
главен специалист в РДГ - Сливен
Снимки инж. Катя ГЕОРГИЕВА
лесничей в ДЛС „Тунджа“ - Ямбол

Едногодишна издънкова фиданка

весианата им в целулозно-хартиената промишленост се нарежда осъществяната от М. Петров кръстоска на бялата топола с трепетликата. При това ползването може да се провежда в твърде млада, едва 6-годишна възраст.“ (чл.-кор. Васил Стоянов, проф. Енчо Енчев „Дървесината на някои перспективни сортове тополи“, сп. „Горско стопанство“, бр. 9, 1968 г.). Намаляват се и транспортните разходи.

Грижа за грабливите птици

Съвместна пресконференция на Министерството на околната среда и водите и Федерацията на природозащитните сдружения „Зелени Балкани“ се проведе на 2 септември в сградата на МОСВ. Форумът бе посветен на Международния ден на лешояда - 4 септември, и е част от честванията на Международната година на биоразнообразието.

В пресконференцията участваха Симеон Марин - ръководител на проект „Консервационни дейности за целеви видове от Директивата за птиците на ЕС - белошипна ветрушка, черен лешояд и царски орел, в основните им местообитания в България“, Райна Харгалова - началник на отдел „Биологично разнообразие“ в МОСВ (сн. 1), представители на Оперативна програма „Околна среда 2007-2013“.

Представени бяха резултатите от работата през първата година по проекта, който се изпълнява от „Зелени Балкани“ - Стара Загора.

Проектът е с бюджет 663 667 лв. и продължителност 3 години. Осъществява се с финансовата подкрепа на

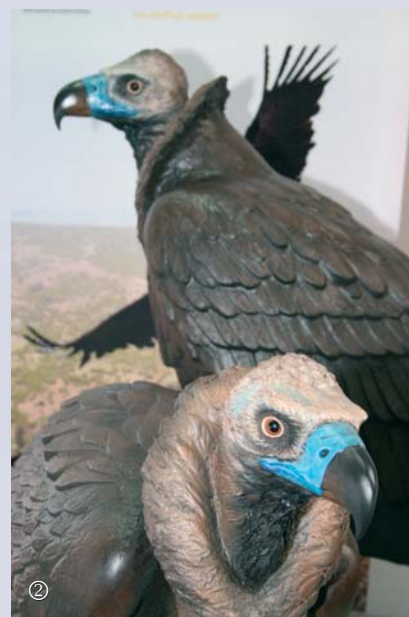
възстановяване на популацията на белошипната ветрушка; определяне на чувствителните зони от местообитанията на целевите видове във връзка с реализирането на инвестиционни намерения; повишаване на обществената информираност за целта и ефекта от опазването на хищните птици и биоразнообразието като цяло.

Проектът се реализира на територията на Дървентските възвишения, Сакар, Източни Родопи, част от Странджа и съседните територии, където са съсредоточени основните местообитания на трите целеви вида. Част от дейностите ще бъдат осъществени и в Спасителния център за диви животни на „Зелени Балкани“ в Стара Загора, където ще се сформира „родителско ято“ и ще се създадат условия за размножаване на белошипни ветрушки.

За година работа по проекта вече двойка черни лешояди постоянно обитава района на Студен кладенец. Поддържа се устойчива група черни лешояди с район за търсене на храна в Източни Родопи. Открити са 2 нови гнездови територии, заети от царски орли. Поставени са изкуствени гнезда - 3 за черен лешояд и 9 за царски орел (3 от тях вече са заети). Като двоен успех се отчита, че маркиран преди 3 години с радиопредавател орел е сформирал двойка и гнезди в изкуствено гнездо, построено от проекта.

Подхранват се и се охраняват 4 двойки царски орли, а от 1 гнездо успешно са излетели малки. Две малки на царски орел са маркирани с радиопредаватели. Направен е първият опит за размножаване на сформираната родителска група от 2 двойки белошипни ветрушки. Любопитно беше представянето на изработените от Николай Тодоров макети на черен лешояд (сн. 2), които ще бъдат поставени на подходящи места сред природата, за да стимулират загнездяването на лешоядите в България.

Предстои и залесяването на 500 фиданки бяла тополя, които в бъдеще да създадат условия за гнезденето на царските орли.

Европейския фонд за регионално развитие на ЕС, който осигурява 85 % от финансирането, и от гържавния бюджет на Република България чрез оперативна програма „Околна среда 2007-2013“, Ос 3 „Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие“ (15 %), както и със съфинансиране от „Зелени Балкани“.

Сред основните цели, заложили в проекта, са подпомагане и поддържане на популациите на редки видове птици, приоритетни за опазване от Директивата за птиците на ЕС, и техните местообитания; създаване на условия за увеличаване на числеността и възстановяване на популациите им в места, където са изчезнали; снижаване на конфликта между целевите видове и реализирането на инвестиционни намерения и проекти; повишаване на гнездовия успех на гнездящите царски орли и черни лешояди; подобряване на условията за размножаване на целевите видове; „ex situ“ дейности за

Юлия СЪБЧЕВА
Снимки Йордан ДАМЯНОВ

Конкурс за разказ „Така си беше“

Животът ми е свързан с гората. Тя ме мами, привлича и очарова, независимо че вече съм пенсионер. Лесовъд съм и сега вече предавам любовта си към нея на синовете и внуците.

Когато бях млад, все си мислех, че аз ще свърша гората, че ще ѝ покажа моето надмощие. Като почнаха болестите и поостарях, разбрах, че тя е вечна и непобедима и че тя мен може да свърши и ще ме надживее. Нали и аз госта се потрудох да я има и да я бъде.

Погледне ли човек от центъра на Севлиево към Севлиевската препланина, вижда венец от чер бор и акация, който му се покланя, създаден с доброволния труд на хората и специалистите лесовъди още през миналия век. Така си беше - срещу гърба за огрев всеки отработваше определени дни по залесяването. Едни копаят дупки, други оформят тераси, залесяват и отглеждат културите. Лесовъдите ръководят работата, грядят бъдещето и спазват традициите.

Затова се знае и предава, че ако завариш горски заспал някъде, трябва да го забиеш - да не настине, защото той е свършил много работа, а му предстои и още толкова.

Ех, горски да си! Традиции, традиции, съхранени и досега!

Отидеш ли при горски, задължително трябва да почерпиш или да не отказва, като го черпят. Това е въпрос на чест. Както гората не свършва, така и за него винаги има благодарност от хората и почерпка.

Отишъл бай Жельо, горски на едно севлиевско село, на гости на колегата си от съседното село. Седнали двамата в селската кръчма да се почерпят. По някое време близа един окъсан и огърпан турчин - бай Али, пооглежда се и къде го отиде - хоп на масата на горските. - Горски, да ви почерпя по една мастичка?

- Как ще ни черпиш, ти за себе си пари нямаш, а нас ще черпиш - отговаря му бай Жельо.

В този момент Петър го настъпва под масата и му казва:

- Не отказвай на човека. Той щом е решил да почерпи, си е направил сметката на парите. Ако му откажем, ще го обидим, да знаеш.

И така мастичка след мастичка с ментичка, от гума

на лаф, Алито пита бай Жельо:

- Чувам, се навърташ къде наше село заради хубавите каджии. Порасте ли гъбка и ти я откъсваш, нали все работна ръка събираш.

- Вярно е, челеби, но карам на през къща.

По едно време турчинът брои нещо по пръстите на ръцете си.

- Какво броиш? - пита бай Жельо.

- Абе броя, че ако си почнал от горния край на селото - добре, но ако си карал от долния край, значи и моята къща не си прескочил.

Дали е така, или не - горският добре почерпен си тръгна.

Навремето големи сборове се правеха по севлиевските села, а те не са малко - над 30. От горското на списък ги имахме и редовно ги посещавахме. Разполагахме с една

служебна „Ниса“ и един мотор „Ява“. И те с лимит на пробег. Затова ходехме с частните си коли и задължително с жените, за да уважим труда на жената на горския на селото, в което има сбор. Така попаднахме в едно село в северния Севлиевски

край. Отиваме - масите опънати с чорби, меса, риба, баница и сладки, и от птиче мляко, както е казал народът. Разлива се едно хубаво червено вино от прочутата Крамолинска гъмза, но аз нали съм шофьор, пия лимонада и ушите ми пука. Гледам - мина госта време, разговорите станаха госта задушени, но на никого не му се става. По едно време хората взеха да се измъкват от масата. Зачудих се какво става и полека тръгнах след тях към вътрешния двор на къщата. В този момент стопанинът извади шарена черга и я постави под големия орех в средата на лозето. Всички гости - мъже, жени, се натъркаляха и поне два часа почистваха. Така си беше, където и да е, не се разваля обедната грямка на горския. Оставих ги блажено да сумтят, а аз отидох на сергиите по площада на селото. Връщам се, всички са на масата и се започва едно ядене и пиене отначало, та чак до вечерта, по тъмно се прибираме.

Това е - традиции си имаме и ги спазвахме. Сега като разказвам на младите и те искат да ги възродят. Така се и поздравяват и черпят с „тука си имаме традиции“. Хубаво нещо е това. Хората сближава, прави ги по-добри и грижовни, както към самите себе си, така и към гората.

Записал инж. Ваня ЙОНКОВА

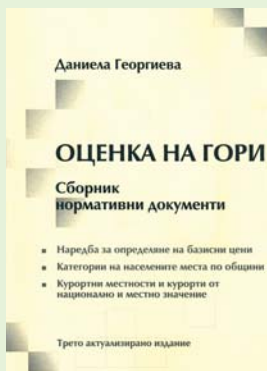
Даниела Георгиева. Оценка на гори, сборник нормативни документи. Авангард Прима. София 2010, 90 с.

Това е трето, актуализирано издание на сборника от нормативни документи за оценка на гори и земи от горския фонд. Сега действащият документ е Наредба за определяне на базисни цени, цени за изключените площи и учредяване право на ползване и сервитути върху гори и земи от горския фонд (ДВ, бр. 101 от 2003 г.). Досега са направени четири изменения на наредбата. За улес-

няване на работата на оценителите настоящият сборник включи нормативните документи, необходими за изготвяне на стойностна оценка на горски имот според приетите нормативи за оценка към 21 май 2010 година.

В сборника са включени Наредбата за определяне на базисните цени и приложенията, свързани с нея; Категориите на населените места по общини за цялата страна, обобщени в Приложение № 21, изготвено съгласно ЕКАТТЕ към 20.05.2010 г.; Курортите и курортните местности от национално значение, които са обобщени в Приложение № 22.

Предложеният сборник е практическо помагало при оценката на гори по базисни цени и е много полезен както за индивидуалните оценители, така и от специалистите от централната и регионалните комисии по оценка.

ване право на ползване и сервитути върху гори и земи от горския фонд (ДВ, бр. 101 от 2003 г.). Досега са направени четири изменения на наредбата. За улес-

Саморасядци

Старият горски бай Нено Балканджията седи в кръчмата.

- Бай Нено - услужливо го пита - кръчмарят, - чашата ти е празна, не желаеш ли още една?

- И за какво са ми две празни чаши?

- Бай Нено, какво пиеш? - попитал младият работник стария горски.

- За добро храносмилане пия бира, като нямам апетит - бяло вино, при ниско кръвно - червено, при високо - коняче, при настинка - ракийка...

- А вода?

- Такава болест още не съм имал...

- Внимавай с пиенето - поучавал бай Нено новоназначения лесничей в горското на село-то. - Пий гомогава, докато учителката и докторката ти се сторят красиви, но веднага спри, щом се появи желание да се ожениш за някоя от тях.

- Дядо - пита внучката стария горски, - ти имал ли си идеал за жена.

- Имах - тъжно казва бай Нено.

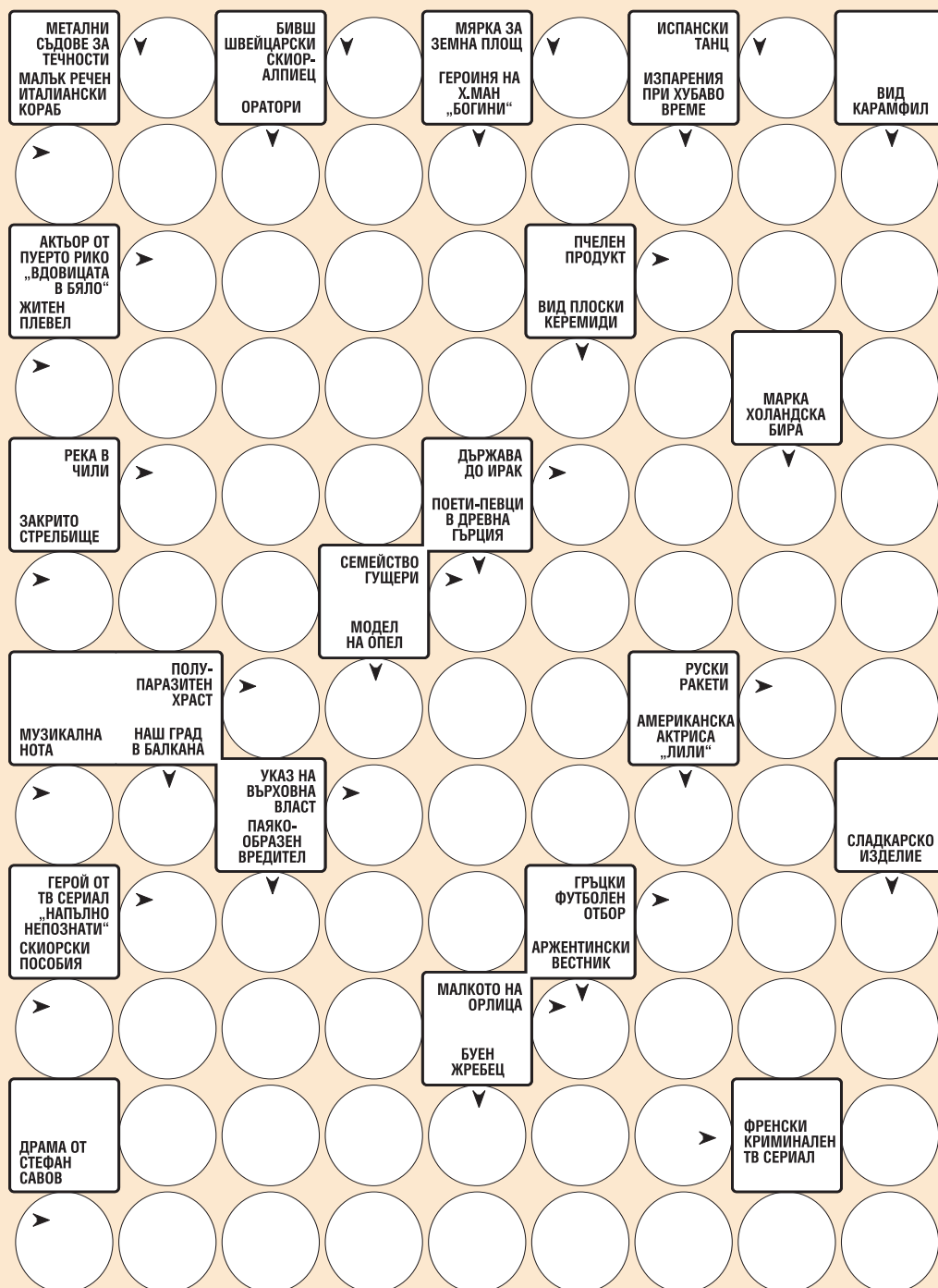
- Тя какво, умря ли?

- Не, ожених се за нея...

- Виж - завистливо поглежда-ла Пена към съседската къща, - комшията как целува, как прегръща булката, че и посред бял ден се уединяват в спалнята, а ти защо не правиш така?

- А може ли?

- Жена ми казва, че всички мъже са глупаци - казва на стария горски младият секач. - А, не е вярно, някои са ергени...

РЕЧНИК: АГАМИ, ЛОА, МЕРИВА

СТЕФАН КРЪСТЕВ

ОТГОВОРИ НА КРЪСТОСЛОВИЦАТА
ОТ БРОЙ 6-7/2010:

ВОДОРАВНО: Леда Тасева. ПА-ПА. Опал. Риванол. Со. Енев (Тодор). Лин. Мур (Деми). РЕГАЛ. Лон. Радев (Въл). Левитан (Исаак). Ви. Катер. Балон. Вада. Олот. Лам. НЕРО. Опити. Невена. Ин. Канал. Леви (Жул).

ОТВЕСНО: „Геги“. Улема. „Ена“. Даверов (Владо). Лорен (София). Капан. Николова (Пепа). Танер. Тано (Карида). „Ел“. КА. Оверат (Волфганг). Тон. Сол. Ганев (Константин). ПАЛ. Деп (Джони). Лад. Рали. Василев (Милчо). Датив. Талон. Витамини.

„ I tE a æE æ æ t œ AE AE “

“ 13 E t 2010 a. ætœE æ °æ - œ a æE ° a t t æ æ t t t „pro:Holz“
t t t E°œæ œ „œ AE AE t t “ æ tœE t t “ I tE a -
æ æ æ t œ AE AE “ t . ‘ E t t æ tœE t t t
æ æ - i t t °E, E t AE t t æ° t t ° t t t
° æ AE°æE t t t AE° æ.

æ tœE t t, ° a ø t i ° a t t t t °E a æE æ æ , E t t t t °E
t °E œ t œ AE AE ø t t t t ø AE° ° t t æ t AE°-
a æE t t.

œ ø AE° E t æ , 13 E t, 9 æ i °, °E ø “ t, ° ‘ t t “ 2
(t æ E t, AE °. „° Eæ œ °E “ 111). ° æ ø t æ tœE t t t t -
æ E E E° t æ ø æ t t °E t t ø AE° ° t t t t °E a -
t æææ t æ t AE°æE t t æ t °E t t t æ t t t.

æ t AE°æE æE t t t AE ° !

. t t t a æ æ ø æ æ tœE t t °E æ ææ æ æ:
°E E E t a- æ , sofia@advantageaustria.org, °.: +359 2 9531553.
~ AE t t æ ø t t t t t aæ t ø t
www.advantageaustria.org/bg > æAE t t.

Wood-Mizer
from forest to final form

ленти
ОТ ВСИЧКИ ЦВЕТОВЕ

silverTIP **doubleHARD** **razorTIP**

Екотехпродукт ООД
София 1186
ул. Стар Лозенски път 38

тел./факс: 02/979 17 10
тел.: 02/462 70 35, 02/963 25 59, 0899 133 107
office@ecotechproduct.com
www.wood-mizer.bg

20 YEARS

ХУСКВАРНА БЪЛГАРИЯ ЕООД

София 1797, ж.к. „Младост“ - 2
бул. „Андрей Ляпчев“ 72
тел: 02 /8099411,
факс: 02 /8099413,
www.husqvarna.bg
e-mail: info@husqvarna.bg